

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ФЕКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

POLITIA

Вісник наукових робіт молодих вчених

ВИПУСК № 4

Івано-Франківськ - 2022

УДК 32
ББК 66.0

*Затверджено до друку
кафедрою політичних інститутів та процесів
(протокол № 3 від 25 жовтня 2022 року)*

Головний редактор - доктор історичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів В.В. Марчук.

Відповідальний секретар – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів О.Б. Березовська-Чміль.

Редакційна колегія:

Дерев'янюк С. М., доктор політичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів;

Климончук В. Й., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології;

Геник М.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Кобець Ю. В., кандидат політичних наук, викладач кафедри політичних інститутів та процесів;

Мадрига Т. Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Матвієнків С. М., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Міщук М. Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Доцяк І.І., кандидат політичних наук, доцент кафедри політології.

Адреса редакційної ради:

м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, кафедра політичних інститутів та процесів факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Тел. (0342) 596-146

Електронна пошта: kpol_inst@pnu.edu.ua

**РОЛІТІА. Вісник наукових робіт молодих вчених. Івано-Франківськ, 2022.
Випуск № 4. 114 с.**

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022

© Факультет історії, політології і міжнародних відносин, 2022

© Кафедра політичних інститутів та процесів, 2022

ЗМІСТ

НАЦІОНАЛЬНА СКАУТСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ПЛАСТ» У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ (<i>Лугарєв Н, Матвієнків С.</i>).....	4
ІВАН-ПАВЛО ІІ: РОЛЬ У ПАДІННІ КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ В СРСР (<i>Куцій Я., Марчук В.</i>).....	12
РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ У 2019: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ (<i>Бойда А, Дерев'янка С.</i>).....	26
ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНСАЛТИНГУ (<i>Кирничний С., Матвієнків С.</i>).....	30
ГЕОПОЛІТИКА: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ (<i>Малярєнко А.</i>).....	40
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (<i>Пилипець У., Березовська-Чміль О.</i>).....	48
ПОЛІТИЧНИЙ КОНСАЛТИНГ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ (<i>Паньків О., Капітан О.</i>).....	53
ВІКТОР ЮЩЕНКО: ПРІОРИТЕТИ Й ОРІЄНТИРИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ (<i>Крис М., Міщук М.</i>).....	59
ЕФЕКТИВНІСТЬ PR-ТЕХНОЛОГІЙ У КРИЗОВИХ ТА КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ (<i>Мимоход Ю., Кобець Ю.</i>).....	66
СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИМИ ДЕРЖАВАМИ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ (<i>Лелет Я.</i>).....	78
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (НА ПРИКЛАДІ ЯРЕМЧАНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ) (<i>Миколайчук О., Доцяк І.</i>).....	80
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФАНДРАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ (<i>Мараховський Д.</i>).....	91
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ ПРАКСЕОЛОГІЇ (<i>Ковалюк М., Березовська-Чміль О.</i>).....	103
СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ (<i>Кондрат А., Генік М.</i>).....	107
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИКИ І МОРАЛІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ (<i>Олійник О.</i>).....	110

Лугарєв Н.,
студент другого року навчання
магістерської програми
спеціальності «Політологія»,
Матвієнків С.М., доцент кафедри
політичних інститутів та процесів

НАЦІОНАЛЬНА СКАУТСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ПЛАСТ» У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Становлення та розвиток молодіжного руху в Україні супроводжують складні багатопланові процеси. Не дивлячись на те, що історія молодіжного руху України має глибокі корені, вивчення проблеми знаходиться на недостатньому рівні, оскільки відсутня концепція молодіжного руху, немає єдиного чіткого визначення поняття «молодіжний рух», мало досліджені регіональні особливості становлення, розвитку та функціонування молодіжних об'єднань. Молодіжні рухи є основою формування молодіжних культур і стилів життя, засобом привернути увагу суспільства до потреб молоді та пристосування до цих потреб. Важливим аргументом, без якого важко розраховувати на успіх в державотворенні, є розуміння ролі молоді, молодіжного руху в житті країни.

Актуальність теми полягає в дослідженні формування та впливу Пласту, Національної Скаутської Організації України, на державотворчі процеси в Україні. Адже Український скаутський рух, виникнувши на початку 20 століття, змінював свою форму існування, був гнучким і життєздатним середовищем, яке формувало видатних громадських, політичних, військових діячів українського народу.

Об'єктом даної роботи є історичні періоди розвитку та діяльність Пласту в різних умовах легального, напівлегального та нелегального стану. Предметом

дослідницької роботи є формування широкої мережі організаційної структури Пласту та його зв'язків з владою й громадськістю. Метою дослідження є вивчення процесів утворення, розростання, масштабування мережі даної організації, виховної роботи з молоддю та ролі у процесі становлення державності, внеску у формування української політичної нації, місця, яке займає організація у сучасному суспільстві та її ролі в українському молодіжному русі. Для дослідження даної теми були використані історичний, порівняльний, описовий, системно-функціональний методи та узагальнення.

З кінця 19-го століття до початку 40-х років 20-го століття в Західній Україні відбувався процес становлення молодіжного руху як частини національного відродження. Появі молодіжних об'єднань сприяли відповідні політичні, соціально-економічні, ідейні передумови, які на той час переважали в соціальному, громадському, політичному житті народу.

Значний внесок у розвиток націоналістичного молодіжного руху в Україні зробили такі організації: Пожежно-руханкове товариство «Сокіл», Союз Української поступової молоді імені М. Драгоманова «Каменярі», Волинський союз сільської молоді, товариство «Орли» – Католицька Акція Української Молоді (КАУМ), Пожежно-спортивне товариство «Луг» та молодіжне товариство «Пласт» [1].

З об'єктивних причин найперші центри скаутингу на території України сформувалися у Галичині. Активна популяризація скаутингу серед поляків, довоєнний період, наклали на нього відбиток мілітаризації. Це цілком зрозуміло, бо головним для українців з обох боків Збруча було воз'єднання нації та утворення незалежної соборної національної держави «від Сяну до Дону». Цю ж мету відстоювали поляки, які мали більше прав автономії в імперії, і, скориставшись цим, розвиваючи свій скаутинг, надали йому чітко вираженого воєнного характеру [4].

Вперше гурток пластунів, українських скаутів, було засновано студентом Львівського політехнічного інституту Іваном Чмолою у Львові у листопаді 1911 року. З першої зустрічі організатор гуртка заявив: «Наш скаутинг не

повинен стати забавкою, а з нього має зродитися наше рідне українське військо». Навички стеження та сигналізації, військові навчання з маршами стали основою програми Івана Чмоли. Він орієнтувався на праці Бейдена-Пауела (засновника Всесвітнього скаутського руху), і тому, незважаючи на військову орієнтацію, гурток І. Чмоли дотримувався основних правил Скаутського Руху [14].

Назва «Пласт, пластун» - аналог англійського слова «скаут», що в перекладі означає «розвідник». Вона бере свій початок з назви військового формування розвідників на козацькій Січі, що, вистежуючи своїх ворогів, пластували в плавнях і заплавах Дніпра та Дону, виконуючи дуже важливі і небезпечні завдання січової старшини [14].

Організатором іншого пластового гуртка був Петро Франко, син Івана Франка, класика української літератури. Вчителюючи у Львові, в грудні 1911 року, він створив таємний гурток в Академічній гімназії. До цього пластового гуртка вступили учні старших класів. Невдовзі створив ще один гурток в Жіночій Семінарії Українського Педагогічного Товариства. В своїй праці спирався на праці Бейден-Пауела. Гуртки П. Франка мережувалися в широку організацію, що нараховувала біля 120 членів та функціонувала до Першої світової війни. На противагу гуртку І. Чмоли, програма для діяльності гуртків, що організував Франко, акцентувалася на фізичному вишколі. Головне покликання Пласту він бачив саме в гартуванні тіла і духу через спортивно-фізичний вишкіл і командну роботу.

Згодом у Львові, в Академічній гімназії викладач Олександр Тисовський легально започаткував ще один гурток пластунів, отримавши дозвіл від дирекції гімназії заснувати скаутський (пластовий) осередок [8]. У пошуках кращої системи виховання, педагог вибрав скаутську, оскільки не мирився з існуючою рутинною педагогікою того часу, яка його не влаштовувала. Після виникнення у Львові, пластові гуртки поширюються по всій території Галичини. На момент, коли почалася Перша світова війна майже в усіх великих містах існували осередки. Проте вони не були організованими, в своїй

діяльності не були однорідними і потребували системного і цілеспрямованого підходу.

Петро Франко спрямовує зусилля на зв'язки з осередками в повітах. У квітні 1913 року за його ініціативи у Львові відбувся з'їзд пластових упорядників, метою якого було внесення єдності у розвиток українського скаутського руху. О. Тисовський запропонував прийняти Статут Пласту зі списком вимог до пластових проб. П. Франко подав проект пластового однострою, що був наближений до англійського зразка. Вони сформували перший зародок центральної пластової влади. Процес утворення і діяльності пластових осередків в нормувався після з'їзду пластових упорядників. Це також відбулося завдяки надрукованій у 1913 році книзі доктора О. Тисовського «Пласт» і видання посібників «Пластовий однострій», «Пластові ігри та забави», «Пластові відзнаки», які підготував Петро Франко. Саме ці друковані видання найбільше допомагали переплетенню скаутських засад засновника світового руху із унікальністю менталітету української нації та створенню на цій основі української національної скаутської організації [9].

В утворенні Легіону Українських Січових Стрільців пластуни взяли найактивнішу участь. 30 липня 1914 року Іван Чмола увійшов до складу оргкомітету, а пластун зі Станіславова Дмитро Вітовський - до Української Боевої Управи, яку для управління організацією власного війська створила Головна Українська Рада [15]. Бойова Управа спільно з Головною Українською Радою звернулися до українського народу із закликом приєднатися до Українських Січових Стрільців, і майже всі дорослі члени Пласту стали першими добровольцями. На військових комісіях вони виділялися своєю дисципліною та початковою військовою підготовкою. Першою сотнею з відділів Січового Стрільцтва, що складалася з львівських добровольців, постала сотня Івана Чмоли. Як тільки були сформовані й інші сотні, утворилося два курені і першим з них, що налічував 848 стрільців, командував пластун Д. Вітовський, майбутній керівник листопадового повстання українців [6]. В окремих ситуаціях пластуни ставали старшинами Українських Січових

Стрільців, офіцерів та унтер-офіцерів бракувало у Легіоні. Найвідоміші з них: І. Чмола, Д. Вітовський, П. Франко, О. Яримович, Р. Сушко, С. Яремкевич, Ф. Черник, В. Кучабський, О. Степанівна, С. Галечко, Г. Дмитерко та ін. [6, 15]. Під час бойових дій проти російських військ пластуни воювали у складі Легіону УСС на горі Маківка, на горі Лисоні, у Besкидах, під Семиківцями. Вони були незамінними розвідниками, витримували всі труднощі й трималися найкращим чином.

У 1917-му пластуни у стрілецькій формі перетинають Збруч. Під час української революції вони займаються культурно-просвітницькою роботою: заснували українські школи, просвітницькі товариства та осередки Пласту [13]. Найбільш боєздатною українською військовою одиницею був Корпус Січових Стрільців, що створили вихідці з Галичини під командуванням Євгена Коновальця. Він чітко вирізнявся своєю дисципліною та військовою підготовкою. Таким його створили разом із Коновальцем соратники, старшини Легіону Українських Січових Стрільців. Першими серед них були пластуни: Іван Чмола - в ролі командира 11-ї сотні, Василь Кучабський - в ролі командира резервного куреня, Роман Сушко - командир 1-ї сотні та Федор Черник - командир двохсот швидкострільних кулеметів. Усі вони разом із командиром корпусу Є. Коновальцем та заступником А. Мельником входили до Ради стрільців [6].

Пластуни відіграли також ключову роль у формуванні Західно-Української Народної Республіки. Зокрема, військову акцію листопадового чину підготував та керував нею Д. Вітовський. Всупереч нерішучості політичних чинників Української Національної Ради Д. Вітовський, головуючи у Військовому комітеті, взяв на себе ініціативу та за наявності 1400 українських стрільців та 60 старшин за день до прибуття польської місії, яка мала перейняти владу у австрійського губернатора, заволодів Львовом швидше. У ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 року розвідку у Львові активно здійснювали біля 80 осіб, вихованців Пласту. На сумлінне виконання обов'язку їх наставляв О.

Тисовський, а пластунок на допомогу українським солдатам організувала Олена Степанівна [11].

За львівським сценарієм захоплення влади українцями відбувалися по всій Галичині. Пластуни, через брак українських солдатів, брали активну участь у революційному процесі всюди: у Станіславові, Тернополі, Перемишлі, Стрию, Коломиї, Тереховлі, Галичі тощо. Коли УНРада закликала народ «Під зброю», а держсекретар з військових справ Д. Вітовський оголосив про формування Галицької армії, як у випадку з Легіоном УСС, пластуни почали вступати до війська добровільно. Багато хто з них був записаний і делегований на навчання до старшинських шкіл і, таким чином, успішно заповнив командний склад військовослужбовців. Пластун П. Франко, будучи четарем у сотні УСС під проводом Р. Сушка, був нагороджений за хоробрість і закінчив школу пілотів під Сараєво (Боснія і Герцеговина), зумів організувати летунський відділ УГА, який розміщувався в Красному під Львовом. Спершу він налічував 20 літаків, а на початок 1919 року полк мав уже 80 бойових машин. Він здійснив біля 50 бойових вильотів [6]. Невдалий результат визвольної боротьби 1914-1921 років також призвів до того, що хвиля еміграції українців за кордон сприяла поширенню там українського скаутського руху. Поряд з іншими громадськими установами українців Пласт зберігав свою національну самобутність у чужому культурному середовищі і відстоював українську ідентичність всупереч перешкодам [7].

Слід звернути увагу, що у кожній державі, куди емігрували українці, а особливо у США, Німеччині, Франції, Канаді пластуни знаходили розуміння та підтримку місцевих національних скаутських організацій у таборванні, навчанні своїх лідерів, проведенні своїх національних заходів. Зрозуміло, що Пласт у вигнанні не міг розвиватися, однак до окупації Німеччиною в Другій світовій війні більшості європейських країн він проіснував тут і продовжував традиції українського скаутингу. Велика кількість українців, що раніше брали участь у революційних діях чи збройній боротьбі, була ідеологічно ворожою стороною до окупаційних режимів, тому задля збереження життя своїх сімей

вони емігрували. Частина колишніх провідників опинилися у Франції, Великобританії, США, Канаді, Аргентині, Австралії й продовжили свою громадську і політичну роботу щодо виховання нової генерації українців, які через кілька десятків років передали ідею державності від останнього президента УНР в екзилі М. Плав'юка (пластуна) першому президенту незалежної України [12]. Після розпаду радянської імперії, Пласт відновив свою діяльність в незалежній Україні як одна з перших молодіжних громадських організацій.

Висновки. Заснована в 1911 р. Петром Франком, Іваном Чмолою та Олександром Тисовським, НСОУ «Пласт» зародилася у зв'язку з потребою української нації виховувати й загартовувати нове покоління провідників за незалежну національну державу. Маючи своїм завданням всебічне патріотичне і національне виховання, розвиток моральних, духовних і фізичних рис юнаків та дівчат, потреба спиралася на історичний досвід і традицію плекання борців та провідників. У 1924 р. Пласт у колишній УРСР був заборонений як «дрібнобуржуазна виховна система, несумісна з побудовою соціалізму». Після аналогічної заборони урядом Польщі в 1930-му р. в Західній Україні організація продовжила діяльність серед української діаспори закордоном. Лише в 1989-1990 рр. Пласт відновив роботу в Західній Україні, де поступово зайняв провідні позиції серед дитячих і молодіжних організацій. Офіційне відродження Пласту в Україні відбулося 13 квітня 1991 року на установочному з'їзді.

Можна підсумувати, що пластовий рух зробив важливий внесок у громадянську просвіту дітей та молоді, здобуття й становлення української державності. Пласт виховав провід української національно-визвольної боротьби, десятки тисяч активних громадян, освітян і науковців, підприємців, лікарів, журналістів, церковних діячів, військових, які працювали та працюють на благо національних інтересів та безпеки України. Формування соціально-світоглядних орієнтацій молодих людей – проблема, від якої залежить майбутнє України. А вибір таких орієнтацій залежить від державної і

громадської політики, підтримки та допомоги молодіжному рухові в його розвитку й становленні.

Практичне і теоретичне значення даної роботи визначається можливістю використання його результатів у науковій роботі та навчальному процесі, зокрема, при підготовці доповідей на наукових конференціях і для подальшого написання автором магістерського дослідження.

Список літератури

1. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні організації «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992
2. Зарицька О. Пластуни в ОУН. «Пластовий шлях», 1997, ч. 3
3. Мороз В. Генерали УПА - вихованці Пласту//Пластовий шлях, 2002 .ч.4
4. Окаринський В. Вплив скаутингу на український молодіжний рух першої половини ХХ ст. // Наукові записки. Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Ч. III: Педагогічні та історичні науки. К., 2000
5. Окаринський В. Вплив українського Пласту на ОУН (перша половина ХХ ст.) //Пластовий шлях, 1997. Ч. 4
6. Окаринський В. Пласт в українському національно-визвольному русі (1911-1939 рр.): Монографія. Тернопіль, 2006
7. Окаринський В. Громадська роль Пласту у міжвоєнний період // Самостійна Україна, 1999
8. Пежанський М. Початки Пласту в Академічній гімназії у Львові // Ювілейна книга Української Академічної гімназії у Львові. Філадельфія-Мюнхен, 1978
9. Савчук Б. Український Пласт. 1911-1939. Івано-Франківськ, 1996
10. Содоль П. Пластуни у визвольних змаганнях // Пластовий шлях, 1993. Ч. 1
11. Участь пластунів у Листопадовому Зриві // Пластовий шлях, 1996. Ч. 4

12. Нарис з історії Пласту в середовищі українських емігрантів (1920-30-ті рр.).
Режим доступу: <https://100krokiv.info/2012/10/narys-z-istoriji-plastu-v-seredovyschi-ukrajinskyh-emihrantiv-1920-30-ti-rr/>
13. Культурно-просвітницька діяльність Українських Січових Стрільців. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-kulturno--prosvitnicka-diyalnist-ukra-nskih-sichovih-strilciv-123361.html>
14. Пласт (організація). Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Пласт_\(організація\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Пласт_(організація))
15. Українські січові стрільці. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українські_січові_стрільці

Куцій Я.,
студент першого року навчання
магістерської програми
спеціальності «Політологія»,
Марчук В.В., доктор. іст. наук, професор
кафедри політичних інститутів та процесів

ІВАН-ПАВЛО ІІ: РОЛЬ У ПАДІННІ КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ В СРСР

Іван-Павло ІІ – одна з найвідоміших та найвпливовіших постатей ХХ ст., що залишив значний слід у історії усього людства. Як говорив сам святий: «Свободу не можна мати постійно, її постійно потрібно здобувати і створювати...». В ХХ столітті Кароль Войтила від дня обрання на престол св. Петра став голосом свободи для усього світу, а насамперед для комуністичного Сходу, країн соціалістичного блоку. Будучи особисто знайомим із жахіттями комунізму, «папа-слов'янин» відстоював право народів на свободу та гідність.

«Не бійтеся!» - перші слова після обрання його папою, вони стануть гаслом усього його понтифікату. Не бійтеся любити, не бійтеся вірити, не бійтеся відстоювати свої права і цей список можна продовжувати. Насамперед Кароль Войтила був Людиною - людиною совісті, людиною правди, людиною справедливості. Для того, щоб зрозуміти сутність і особливості процесу повалення комунізму в Радянському Союзі потрібно ознайомитися із понтифікатом святого папи Івана Павла II, його ставленням до марксизму-ленінізму, що ми намагатимемося зробити у цій науковій статті. Оскільки папа був впливовою постаттю минулого століття, дослідження його понтифікату і ролі у падінні комуністичного режиму не тільки в СРСР, а також у Європі та його вплив на політичне життя тогочасного суспільства є надзвичайно важливим.

В науковій літературі стан висвітлення питань ролі Івана-Павла II у падінні комунізму в СРСР ще не став предметом спеціального, комплексного дослідження у вітчизняній історіографії.

Опубліковано в основному загальні праці щодо політики Ватикану і відносини із СРСР, окремі праці торкаються реакції вищої верхівки Радянського Союзу на обрання Войтили папою. Зокрема питання понтифікату, взаємовідносин між двома державами і ролі Кароля Войтили у процесі падіння комунізму стали предметом дослідження таких науковців, як Е. Бистрицької, В. Іванишина, В. Маркуся, М. Мариновича, Т. Пшеничного..

Серед іноземних науковців дану проблематику досліджували К. Буела, А. Граєвський, Ж. Земацкі, М. Наполітано, Г. Полак, В. Роод, В. Субботіна, В. Юркова та інших. Джерельну базу вивчення теми забезпечило використання першоджерел, а саме офіційні документи Церкви, енцикліки, послання Івана Павла II та його попередників.

Метою статті є дослідження процесу падіння комунізму в СРСР, роль у ньому папи Івана-Павла II та його вплив на Європу. У даному контексті висвітливо проблему легалізації УГКЦ, що мала місце наприкінці усього процесу розкладання комунізму в СРСР.

Без сумніву кожна людина чи вона віруюча чи атеїст, політична чи аполітична знає або чула про таку постать, як Іван Павло II.

Іван Павло II був обраний папою у 1978 році у важкий період, коли над людством нависла комуністична небезпека та тіні морального занепаду. Комунізм впав через 12 років після початку понтифікату папи-поляка. І з першого дня взявся за боротьбу проти комунізму, адже був свідком жахів, яке творив комуністичний режим.

Проте, пропонуємо заглибитися раніше і проаналізувати ставлення попередників Войтили до СРСР і марксизму-ленінізму в цілому.

Комунізм засудили: Пій IX у енцикліці «*Qui Pluribus*», виданій 9 листопада 1846 р., [3] Лев XIII у енцикліці «*Quod Apostolici muneris*» від 28 грудня 1878 р. [2]

Офіційну позицію Ватикану щодо комунізму і радянського режиму було викладено у енцикліці папи Пія XI (роки понтифікату 1922 – 1939 рр) «*Divini Redemptoris*» («Божественного Спасителя. Про безбожний комунізм»), виданій у 1937 р.. [7, ст. 122; 20, ст.. 84-87] У ній зокрема йшлося: «Там, де комунізму вдалося утвердитися і панувати [...] єпископи і священники були вигнані, засуджені на каторжну працю, розстріляні, вбиті звірячими способами. Звичайні миряни за те, що вони захищали релігію, піддалися підозрам, катуванням, гонінням, були кинуті в тюрми і віддані під суд». [4]

«Комунізм наших днів більш підкреслено, ніж подібні рухи в минулому, містить в собі неправдиву месіанську ідею. Більш того: комунізм позбавляє людину свободи, забирає у людської особистості всю її гідність і прибирає всі моральні обмеження, які стримують пориви сліпого потягу. Не визнаються ніякі права індивідуума по відношенню до колективу, людській особистості не надається ніяких природних прав, оскільки в комуністичній системі вона є лише гвинтиком...» [4; 7 ст. 122-123].

Пій XI подає аналіз комунізму називаючи його «сатанинським бичем», стверджуючи, що той має на меті запровадження нової епохи і нової цивілізації, виняткового плоду сліпої еволюції. Він чітко вказав людству на помилки

комунізму. Він засуджував будь-які фальшиві ідеї – комунізм, расизм, нацизм, проте ніколи не осуджував народи – чи то російський, чи німецький. [7 ст. 122-123]

Іоанн ХХІІІ був більш терплячим у відношенні до Радянського Союзу, це було відображено у його енцикліках. У енцикліці «*Pasem in terras*» він дозволив співпрацю між католиками і комуністами у питання миру, соціально-економічного розвитку і відносин у суспільстві. [8, ст. 72]

Іван Павло ІІ був явним послідовником політики щодо СРСР, започаткованої його попередниками. Що стосується керівництва Радянського Союзу, то єдиної стратегічної лінії у відносинах з Ватиканом не існувало, і по суті, воно не могло нічого протиставити східній політиці Ватикану. СРСР сприяв встановленню дипломатичних відносин країн соціалістичного блоку з Ватиканом. Проте до моменту обрання понтифіком Карла Войтили (обраний папою під ім'ям Іван Павло ІІ у 1978 р.) консолідованої та єдиної політики соціалістичного блоку в релігійній сфері просто не існувало. [6]

Великий вплив Івана Павла ІІ на падіння комунізму відзначали різні люди. Михайло Горбачов сказав, що «усе, що сталося в Східній Європі за останні роки, було б неможливим без зусиль Папи Римського...». Раніше до висловлювань Горбачова, американський професор Гай Сорман казав: «Якщо події на Сході мають вихідну точку, це не так перебудова, як візит Папи Римського до Польщі у червні 1979 р. Аналогічної думки щодо даних подій дотримувалися 22-й президент Франції Жак Ширак та Ален Фюппе, коли Іван Павло ІІ у 1996 р. відвідав Францію. [7, ст. 51,118-119]

Як СРСР відреагував на обрання папи? 13 листопада 1979 р. було прийнято резолюцію ЦК КПРС, у якій йшлося про те, що «поляк-папа» є серйозною ідеологічною небезпекою для існування комунізму. Усім організаціям, починаючи від КДБ, закінчуючи найменшим обкомом рекомендувалося вжити заходів щодо дискредитування Івана Павла ІІ будь-якими можливими засобами, починаючи від дезінформації, закінчуючи провокаціями. Покладено завдання опублікувати статті антипапського

спрямування у тих радянських республіках, де католики мали значний вплив, а саме – в Україні, Білорусі, Литві, Латвії. Тобто виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що офіційна Москва, побоювалася особистості Папи, до того ж, його популярність кожного дня тільки зростала. [5].

В одному із звітів КДБ йшлося про те, що Войтила добре знає соціалістичні країни і є більш серйозним ворогом комуністичній ідеології, ніж Павло IV. [22]

Першим цвяхом у домовину комунізму став перший візит до Польщі у червні 1979 р. Страх поширився не тільки на Москву, а й на комуністів у НДР. Еріх Хонехер, голова місцевої комуністичної партії побоювався, що візит папи на батьківщину похитне ситуацію в Польщі і спричинить заворушення в суспільстві, що поширяться на сусідні країни. [22].

Промовистими були слова, сказані під час проповіді на площі Перемоги у Варшаві 2 червня 1979 р: «Вилучити Христа з історії людини — це дія проти людини» [7, ст. 54]

Відомий випадок, коли Сталін, якому запропонували поговорити із папою, запитав із насмішкою: «Скільки дивізій має Папа Римський?». Пройшов деякий час, Іван Павло II дав відповідь: «Скільки людей має комунізм?». [7, ст. 58]

Чинником, що допоміг папі перемогти комунізм, була польська «Солідарність», яка зі слів прем'єр-міністра Польщі Матеуша Моравецького домоглася повалення комунізму, що було б не можливе без папи Івана Павла II. У свою чергу, посол Німеччини в Польщі Рольф Нікель, на зустрічі з прем'єром Польщі з нагоди передачі фрагменту Берлінської стіни до варшавського музею Івана Павла II сказав наступне: «Без нього мирна революція 1989 року, безумовно, була б не можливою, без нього європейська свобода й примирення між нашими народами не розвивалися так позитивно» [16]

Побоювання Хонекера, голови німецької комуністичної партії, підтвердилися. Ще десять років Польща чекала на падіння Берлінського муру,

але візит до Польщі та видання енцикліки «Redemptor Hominis» стали основою глибоких змін у житті Європи. [22]

1981 року в Польщі заборонена «Солідарність». Після цього процесу збільшуються репресії, комуністи стають все більш чужими для поляків і почуваються безсилями.

17 червня 1983 р. Папа сказав усім, хто зібрався на площі Перемоги у Варшаві: «Так само, як у 1683 році поляки врятували Європу від турків, так одного разу вона звільнить Європу від комунізму» [7, ст. 105]

Історик-ватиканіст М. Наполітано в інтерв'ю радіо «Свобода» відзначив, що «...може здаватися, що Іван Павло II хотів повалити комуністичний лад у Польщі, він радше прагнув утвердити в Польщі принцип свободи» [15]

Карлос Буела в своїй книзі «Іван Павло Великий» подає комплекс причин краху комунізму. Оскільки це складна комплексна проблема, тому визначено декілька важливих факторів у причинах поступової поразки комунізму:

- політичні фактори: комунізм був режимом державного терору, нав'язаний Леніним і більшовиками. Він був засуджений Б. Пастернаком, А. Сахаровим, О. Солженіциним та іншими, а після падіння СРСР, російський президент Борис Єльцин був змушений сказати: «Жовтнева революція була історичною помилкою»;

- економічні: Рональд Рейган вирішив виділити 3% бюджету на проект «Зоряні війни», це зі свого боку унеможливило конкуренцію СРСР у космічних перегонах;

- соціальні: комуністичний режим спричинив понад 66 млн. загиблих, як свідчить О. Солженіцин, 100 млн. загиблих – за Борисом Суваріним, близько 280 млн., включаючи Китай – за «Чорною книгою комунізму»;

- ідеологічний фактор: за словами о. К. Буели, режим був настільки неприродним, що не міг довго проіснувати; слід зауважити, що постійний і пильний нагляд поліції за кордонами в сукупності із внутрішнім режимом доносів і намаганням перешкодити створенню будь-яких зв'язків із Заходом

були зруйновані завдяки самвидаву дисидентів, хвилям телемовлення та радіо, які робили щораз більші дірки в залізній завісі Радянського Союзу і поступово закладали підвалини падіння комунізму;

- релігійний фактор: будь-яка найменша ідея про Бога зустрічала жорсткий спротив тоталітарної машини із тортурами, переслідуваннями, доносами, позбавленням волі або навіть смерті християн, зокрема католиків; наприклад, того дня, коли звільнили Йосипа Сліпого, він відчував, що трапиться щось, адже вперше за 18 років перебування у холодних та сирих таборах Сибіру отримав гарячий суп у в'язниці; Ігнатій Кун Пін Мей тридцять років був ув'язнений у камері 2 x 1,20 м. і 2 роки домашнього арешту.

Усі ці фактори у сукупності із міжнародною ситуацією, зміною настрою суспільства, поступово, але впевнено створювали лещата, в яких комунізм остаточно задихнувся. [7, ст. 123-124]

Кароль Войтила, виявивши бажання знайти контакти із радянською верхівкою і добитися прихильності офіційної Москви до Ватикану, призначає Агонстіно Касаролі державним секретарем, саме того Касаролі, який виступав за зближення з Радянським Союзом і був творцем «східної політики Ватикану».

Саме понтифік домогся значних поступок для Католицької церкви у СРСР. За його сприяння було дозволено поїздки єпископів до Риму, збільшено набір до семінарій, було призначено кардинала для католиків СРСР, що до цього було просто не можливо. Усі вакантні посади займалися кліром. Починаючи з 1982 р., із радянських ЗМІ зникає антипапська критика.

В. Юрков зазначає, що Іван Павло II почав проводити нову «східну політику», більш жорсткішу, ніж його попередники. [21, ст. 138-139] Дослідниця міжнародних відносин Т. Зонова опублікувала працю про дипломатію Ватикану. У ній вона зазначає, що Ватикан розглядав СРСР і відповідно нині Росію як учасницю побудови мирної та стабільної Європи. [14, ст. 122-123]

Знаменною подією, що була результатом ознайомлення із Фатімськими таємницями та спровокувала падіння комунізму, була церемонія посвяти світу

Непорочному Серцю Марії. Це все відбувалося 25 березня 1984 р. в день Благовіщення Пресвятої Богородиці, на площі св. Петра перед статуєю Діви Марії, привезеної з Фатіми. Це було оновлення акту, який він здійснив два роки раніше, у 1982 р. у Фатімі, на місці, де пастушкам з'явилася Діва Марія. В цьому акті папа попросив Богородицю зберегти світ від самознищення та ядерної війни. [11].

Дана подія мала два найважливіші наслідки, які людство збагнуло пізніше, а саме:

- 1) вдалося уникнути початку ядерної війни між СРСР та США;
- 2) через декілька років відбулося падіння комунізму у Радянському Союзі та країнах-союзниках СРСР;

Перейдемо до констатації фактів, які підтверджують те, що ядерну війну було уникнено, саме після обряду посвяти світу Непорочному Серцю Пречистої Діви Марії, що відбувся 25 березня 1984 р. 13 травня того ж року у Баренцовому морі на радянській базі «Североморск» вийшов з ладу військовий комплекс СРСР. Коментуючи цю подію, А. Леоні, військовий історик зазначав, що «без того ракетного комплексу, що контролював Атлантику, СРСР не мав жодної надії на перемогу». Для простої людини це просто дата, а для віруючої це свято Фатімської Діви Марії, тобто все було у руках Діви Марії і поломка відбулася в річницю Її об'явлення у Фатімі (1917) та замаху на папу (1981). [7, ст.. 99-100]

З 1985 року в Радянському Союзі почалася перебудова, до влади прийшов М. Горбачов, який відмовився від агресивної тактики ведення міжнародної політики, розпочинається діалог із Заходом. Проте папа оцінив перебудову як напівзахід, але цей період використано для встановлення дипломатичних відносин між Ватиканом і СРСР.

У 1988 р. СРСР поступово відмовляється від наукового атеїзму як офіційної ідеології тоталітарної держави. Це спричинило, що поступово відроджується свобода віросповідання [11] 1 грудня 1989 р. М. Горбачов особисто зустрівся з Іваном Павлом II. [8]

Події 1989 р., які найактивніше розвивалися у Східній Європі, мали велике значення для усього людства. Як зазначає К. Буела, у деяких країнах робітничий рух зустрівся із Церквою, що було відповідною реакцією на ситуацію несправедливості. [7, ст. 146-150]

Рішення про розпад Радянського Союзу було прийнято 8 грудня 1991 р. Це нічого не означає для світських представників, але дана дата має особливе значення для християн — це свято Непорочного Зачаття, а серп і молот з Кремля було знято 25 грудня 1991 року в день Різдва Господнього. Це може бути простим збігом обставин, але не в даному випадку, адже понтифікат папи був «поцілований Марією», вона пророкувала, що «Моє Непорочне Серце перемаже» [7, ст. 103]

Протягом усього понтифікату «папи-слов'янина» надважливі для людства події, відбувалися у свята на честь Діви Марії. Так, договір про ліквідацію ракет малої та середньої дальності між СРСР та США було підписано у свято Непорочного Зачаття, 8 грудня 1987 р. у Вашингтоні. [7, ст. 103-104]

У той же день, але вже у 1991 р. було прийнято рішення про ліквідацію СРСР («Біловезька угода»), а серп і молот з Кремля було знято 25 грудня 1991 року в день Різдва Господнього. [7, ст. 103-104]

Складовою частиною у великому процесі падіння комунізму у СРСР була місія легалізації Української Греко-Католицької Церкви. Іван Павло II завжди показував свою глибоку любов до України. Це проявилось одразу після його обрання на престол св. Петра. Під час т.зв «гомагіуму», коли кардинали цілували в знак пошани нового папи перстень св. Петра, Іван Павло II зробив виняток лише двом особам, зробивши навпаки, поцілувавши їм руки. Цими особами були митрополит Львівський Йосип Сліпий та примас Польщі С. Вишинський. [17] Цим жестом папа дав зрозуміти українцям: «Не бійтеся». Бог поруч із вами, Католицька церква з вами. Вже в роки свого правління, Войтила відзначав, що «як архієпископ Кракова я оцінив пребагату спадщину українського народу», а також «я відчував глибоку не тільки духовну, але

фізичну близькість до цієї церкви... і тому я вважав моїм обов'язком піднести голос в обороні її права на існування» [9]

У червні 1979 року папа відвідує свою Батьківщину. На зустрічі з польськими священиками на Ясній Гурі, сказав, що головною метою його понтифікату буде відновлення греко-католицької церкви в Україні та Румунії [10]

24 березня 1980 р. Іван Павло II у Римі скликає Синод українських єпископів та запрошує на нього єпископів Української Греко-Католицької Церкви. [12]

Першою звісткою щодо активізації дій з боку вірян для захисту УГКЦ була заява про вихід із підпілля групи священиків, кількістю 23 особи, оприлюднена 4 серпня 1987 р. Ініціатором виходу з підпілля був Павло Василик. Наприкінці того ж року, Іван Гель, колишній політв'язень, став ініціатором створення Комітету захисту прав Української Католицької Церкви. Головною метою діяльності даного комітету було якнайшвидша легалізація Української Греко-Католицької Церкви, винесення проблем греко-католиків на розгляд вищих органів влади в СРСР та міжнародного товариства. [13]

Одразу після свого створення, цей комітет почав збирати підписи під заявою про легалізацію УГКЦ. За два наступні роки, з 1988 по 1989 роки було зібрано більше 120 тисяч підписів. [13]

У 1980 р. папа-слов'янин скликав синод Української Греко-Католицької Церкви, на якому було обрано наступника Й. Сліпого, ним став Мирослав Любачівський.

Важливим елементом у боротьбі за існування УГКЦ було розповсюдження в країнах Західної Європи та Америки матеріалів Комітету захисту прав Української Католицької Церкви, зокрема часопису «Християнський голос». [13]

Проте найважливішим роком у історії УГКЦ і понтифікату папи (не забуваємо, що метою понтифікату було забезпечення прав католицької церкви в Україні та Білорусі) став 1989 рік.

Перед історичною зустріччю Івана Павла II з М. Горбачовим, відбулася не менш знаменна подія. 28 листопада 1989 р. Рада у справах релігії при Раді Міністрів УРСР видала заяву, у якій йшлося про надання права греко-католикам засновувати та реєструвати громади, користуючись «усіма правами, встановленими законом для релігійних об'єднань в УРСР». [13]

Діалог св. Івана Павла II з М. Горбачовим від 1 грудня 1989 р. у контексті конституційних змін описував нідерландський вчений В. Роод, зазначаючи що папа «...торкнувся Закону про релігію, керуючись бажаннями якнайшвидше вивести УГКЦ із нелегального становища» [18, с. 106, 213]. Тому саме він зазначив причетність глави Ватикану до реформування законодавства в Радянському Союзі, особливо в питанні свободи віросповідання [17, ст. 193].

Глава УГКЦ Блаженніший Святослав у інтерв'ю з нагоди 100-річчя від дня народження Кароля Войтили відзначав, що «легалізація церкви, означала крах Радянського Союзу як тоталітарної держави». [19] Остаточною крапкою в утвердженні УГКЦ був особистий приїзд папи Івана-Павла II до України протягом 23-27 червня 2001 р.

Поразка марксизму була втілена у білій постаті папи Івана-Павла II: він, хоч є вихідцем із атеїстичної нації (Польща була під впливом СРСР), робітник, який цілковито відкидає марксизм і закликає захищати робітників; польський патріот, який не приймає марксистський «інтернаціоналізм» в ім'я своєї Батьківщини, яку як добрий католик, щиро любить; ревний вірянин розуміє не католиків, молиться за них; завзятий антикомуніст, хоч комуністи не можуть дати йому прізвисько «нацист», як це завжди роблять, щоб дискредитувати своїх ворогів, бо він боровся проти нацистів; своєю спонтанністю приваблює мільйони молодих людей, які слідуєть за ним із ентузіастом, адже він проповідує «вічно молодого» Христа, єдину альтернативу проти чергових ідеологій, народжених вчора і вже не виліковно старих; стійкий чоловік, який знає, що таке непохитність, якою продірявив залізну завісу; його молоде серце, світлий розум, його витончені та мужні почуття, чутливість поета та вміння дипломата та стратега зробили шах і мат радянській геронтократії [7, ст. 54-55]

Висновки. Отже, процес падіння комунізму був закономірний, адже хто як не безпосередній свідок комунізму, усіх жахить, що творив комуністичний лад, стане «наріжним каменем», який розсіче його навпіл і викине на смітник історії.

З іншого боку, не варто усі «лаври» віддавати тільки папі св. Івану Павлу II, адже без міжнародної ситуації, що складалася в ті роки, зміни людської свідомості, розвитку суспільства не було б усіх цих змін. Проте, він був своєрідним «каталізатором», «бомбою сповільненої дії» у «тілі комуністичного ладу», що спричинився до його падіння.

Список літератури

1. Енцикліка папи Іоанна XXIII «Pacem in terris» : веб-сайт. URL: https://www.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html
2. Енцикліка папи Лева XIII «Quod Apostolici Muneris» : веб-сайт. URL: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_28121878_quod-apostolici-muneris.html
3. Енцикліка папи Пія IX «Qui Pluribus» : веб-сайт. URL: <https://www.papalencyclicals.net/Pius09/p9quiplu.htm>
4. Енцикліка папи Пія XI «Divini Redemptoris». «Pro Hereditate Catholica» : веб-сайт. URL: <https://fsspx-fsipd.lv/ru/doctrina-ecclesiae/de-haeresii/34-divini-redemptoris>
5. Бенси Дж., Коломийченко Е. Роль Папы Римского в падении коммунизма. «Радио Свобода» : веб-сайт. URL: <https://www.svoboda.org/a/24198400.html> (дата звернення: 11.01.2021)
6. Билякова Н. Билотас В. Избрание Иоанна Павла II: Реакция Советского союза. *Российский журнал истории Церкви* : веб-сайт. URL: <https://churchhistory.elpub.ru/jour/article/view/46/45#> (дата звернення: 11.04.2021)

7. [Буела К. Іван Павло Великий.](#) Ів.-Фр.. : Вид. Згромадження Воплоченого Слова «Вербум», 2020. 368 с.
8. Виноградова Ю. Иоанн Павел II и СССР: стратегия взаимодействия с коммунистическими режимами. Вестник Российского Государственного Университета имени Иммануила Канта. Калининград, 2007. №12. С.72-75. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ioann-pavel-ii-i-sssr-strategiya-vzaimodeystviya-s-kommunisticheskimi-rezhimami>
9. Гайковський М. Папа Іван Павло II і Україна. «Патріархат». 1998, №12 (336). URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/papa-ivan-pavlo-ii-i-ukrajina/>
10. Граєвський А. Україна відіграла ключову роль у понтифікаті Папи Івана Павла II [інтерв'ю з істориком Анджеєм Граєвським про Україну в Понтифікаті Івана Павла II] ; інтерв'ю вела С. Мялик. «UA: Українське Радіо». 18 травня 2020. URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=93358>
11. [Иоанн Павел II и Советский Союз. Рускатолик : веб-сайт.](#) URL: <http://рускатолик.рф /ioann-pavel-ii-sssr/>
12. Іванкович І. Святий Іван Павло II та слуга Божий патріарх Йосиф Сліпий: новітні апостоли слов'янських народів. *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви* : веб-сайт. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/svyatyy-ivan-pavlo-ii-ta-sluga-bozhyy-patriarh-yosyf-slipyy-novitni-apostoly-slovyanskyh-narodiv-3150/>
13. Історія УГКЦ: Х. Відродження Церкви (1989). *Українська Греко-Католицька Церква* : веб-сайт. URL: http://ugcc.ua/official/ugcc-history/x_v%D1%96drodzhennya_tserkvi_1989_76327.html
14. Ковальський Н. Ватикан на мировій арені. «Современная Европа». 2001. № 2 (6). С. 120-123. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vatikan-na-mirovoy-arene>
15. Наполітано М. Папа Іван Павло II прагнув свободи для людей, а не повалення комунізму [інтерв'ю з істориком ватиканістом Маттео Наполітано

- про Івана Павла II]; інтерв'ю вела Н. Кудрик. Радіо Свобода. 2019, 28 вересня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30187390.html>
- 16.Прем'єр-міністр Польщі: Комунізм рухнуло завдяки «Солидарності», що було б неможливо без Папи Іоанна Павла II. *МойВу* : веб-сайт. URL: <https://www.moyby.com/news/394602/>
- 17.Пшеничний Т. Роль Апостольської столиці (Ватикану) у легалізації Української Греко-Католицької Церкви: Історіографічний аспект. «Європейські історичні студії. 2017. №7. С. 84-102. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=eis_2017_7_7
- 18.Роод В. Рим и Москва: Отношения между Святым Престолом и Россией / Советским Союзом в период от Октябрьской революции 1917 г. до 1 декабря 1989 г. Л.: Свічадо, 1995. 279 с
- 19.Святой папа Иван Павло II та Україна. Спогади та думки Глави УГКЦ з нагоди 100-річчя від дня народження святого. *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* : веб-сайт. URL: http://news.ugcc.ua/interview/svyatyy_papa_%D0%86van_pavlo_%D0%86%D0%86_ta_ukraina_sporadi_ta_dumki_glavi_ugkts_z_nagodi_100%D1%96chchya_v%D1%96d_dnya_yogo_narodzhennya_89688.html
- 20.Филипов Б. Ф. Рузвельт, Пий XII, И. Сталин и проблема репутации СССР в годы Второй мировой войны. Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 2: История. История Русской Православной Церкви. 2016. №4 (71). С.84-102. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/f-ruzvelt-piy-xii-i-stalin-i-problema-reputatsii-sssr-v-gody-vtoroy-mirovoy-voyny/viewer>
- 21.Юрков В. А. Ватикан и СССР. Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 5. История: Реферативный

журнал. 2017. №1. С. 136-139. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/2017-01-028-yurkov-v-a-vatikan-i-sssr-spb-nestor-istoriya-2015-128-s>

22.Ziemacki J. Na celowniku Moskwy. «Wprost» : веб-сайт. URL: <https://www.wprost.pl/tygodnik/10298848/na-celowniku-moskwy.html>

Бойда А.,
студент другого року
навчання магістерської програми
спеціальності «Політологія»,
Дерев'янка С. М., доктор політичних наук,
професор кафедри політичних інститутів та процесів

РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

У 2019: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Інститут глави держави, утворений в Україні в 1991 р. постійно зазнає змін, модернізації внаслідок перманентних внутрішніх політичних криз і стає предметом для дискусій суспільного загалу, політиків та науковців, зокрема. Здавалось би, що опісля Революції Гідності 2013-2014 рр. та закріплення у Конституції України незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, ключові реформи головної державної інституції було проведено.

Однак, вже у перший рік президенства В. Зеленського інститут глави держави зазнав численних як зовнішніх, так і внутрішніх трансформацій. Серед них, насамперед назвемо зміну (ребрендинг) назви постійного органу, утвореного Президентом України для забезпечення повноцінного здійснення його конституційних повноважень з Адміністрації на Офіс, абсолютна гласність роботи та діяльності керівництва цього органу, підняття медійності особи Президента України та популяризації його діяльності через рейтингові соцмережі, створення низки державних програм від імені глави держави для

розв'язання проблем соціально-економічного та культурного життя в Україні, ініціативу щодо передачі командування над Національною гвардією та Міністерством внутрішніх справ України безпосередньо Президенту України, ухвалення окремого закону про імпічмент та низка інших. Детальний аналіз реформування інституту глави держави в Україні у 2019 р. є предметом нашої магістерської роботи, тут акцентуємо на ключових реформах інституції.

Першою і фактично головною реформою у 2019 р. модернізації досліджуваного інституту стало питання ребрендингу. Рівно через місяць після інавгурації В. Зеленського, 20 червня 2019 р. Адміністрація Президента України стала називатись «Офіс Президента України». Важко сказати, що саме стало приводом прийняття цього рішення, але на наш погляд, це могло бути пов'язане з корупційною та одіозною репутацією назви органу в ЗМІ, на міжнародній арені та серед громадськості. Додатковим приводом для реорганізації, як це можна зрозуміти з Указу Президента України №-417/2019 про питання забезпечення діяльності Президента України [1], стало скорочення кількості персоналу.

Певною мірою це сприяло як економії бюджету, так і збільшенню зарплатні керівництву структури. Одразу ж після зміни назви структури, постало питання і про перенесення осідку її функціонування в іншу будівлю. Реорганізація органу, за задумом ініціаторів такого рішення з команди В. Зеленського, передбачала перетворення інституції з закритого типу у відкритий та гласний офіс за західним зразком. 20 червня 2019 р. главі держави було подано два варіанти перенесення функціоналу офісу з Банкової в будівлю з видом на Дніпро або ж поряд з Європейською площею. Вибір В. Зеленського пав на будівлю Українського дому, де до початку 1990-х рр. розміщувалась Київська філія Центрального музею В. Леніна. Функціонерами Офісу планувалось облаштувати дану споруду за зразком офісів Кремнієвої долини – кафе, коворкінг для громадян з певними зверненнями, актові зала на 500 осіб і т.д. [2].

У кінцевому підсумку, ініціатива Офісу Президента України про зміну дислокації не була реалізована з низки причин: проблеми матеріально-технічного забезпечення, спецзв'язок, фінансування переоблаштування споруд, музеєфікацію будівлі на вул. Банковій, встановлення фізичної та інших видів охорони, в тому числі і секретності. Рішення було несвоєчасним – так заявили його ж ініціатори, коли досягнули неможливості реалізації [3].

Принципом постало питання і про вдосконалення законодавства про імпічмент глави держави. Приводом стали проблеми правового характеру, що виникли у зв'язку пов'язані з усуненням В. Януковича від виконання обов'язків Президента України. Через оскарження підстав і процедури президентом-втікачем, судова тяганина довкола цієї події триває і досі. З цих причин, виникла негайна потреба у правовому регулюванні процедури імпічменту. Її юридичне закріплення донедавна містилось лише в Конституції України, але у вересні 2019 р. саме новообраними народними депутатами Верховної Ради України IX скликання був прийнятий Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)», на основі якого відбулась конкретизація порядку здійснення імпічменту глави держави [4, р. 8-9]

Серед ідей по реформуванню провідної інституції держави у 2019 р. була позиція президента щодо передачі йому прямого управління Нацгвардією. Так у законопроекті «про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності Національної гвардії України» №1007 від 29.08.2019 р. В законі про НГУ пропонувалось вилучити будь-які згадки про міністра МВС там, де йдеться про його управління, а от керівництво передати безпосередньо командувачу вітчизняної жандармерії [5]. Пояснювальна записка аргументувала невідкладність закону тим, що в умовах особливого періоду керівництво військовими формуваннями, зокрема Нацгвардією, не належить до сфери внутрішніх справ, а знаходиться в підпорядкуванні президента. Попри реєстрацію 29.08.2019 р. та проходження всіх необхідних процедур, на порядок денний цю ініціативу щодо реформування повноважень президента було включено лише 15 лютого 2022 р. [5].

Загалом, констатуємо, що реформування інституту глави держави в Україні у 2019 р. було викликане назрілими на той час проблемами його функціонування. Ребрендинг інституції, гласність, підвищення медійності, часткове перетворення ініціатив у реальність є позитивними наслідками щодо модернізації інституції, що виявилось навіть в умовах повномасштабного вторгнення російських військ. Сподіваємось, що ключові тенденції реформування інституту глави держави започатковані 2019 р. після нашої Перемоги над ворогом будуть продовжені з урахуванням новітніх реалій.

Список літератури

1. Питання забезпечення діяльності Президента України : Указ Президента України 20.06.2019 р. № 417/2019; поточна ред. – ред. від 17.06.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2019#Text>

2. Кореновська С. У Зеленського міркують над перенесенням Адміністрації в Український дім. *DW*. 20.06.2019. URL: <https://www.dw.com/uk/у-зеленського-міркують-над-перенесенням-адміністрації-в-український-дім/a-49275276>

3. Думанська М. У Зеленського передумали переїжджати з Банкової. 31.08.2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/08/31/7224985/>

4. Boida A., Khomutetskyi D. The concept of impeachment procedure in Ukraine: genesis and current state. *Young Researchers in the Global World: Approaches and Challenges: Book of papers of the 2021 International Forum for Young Researchers, Kharkiv, April 23, 2021. O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, TESOL-Ukraine* [and oth.]. Kharkiv: O. M. Beketov NUUE in Kharkiv. 2021. p. 6–10.

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності Національної гвардії України : Внесений Президентом України, реєстр. № 2035-IX від 15.02.2022 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66241

Кирничний С.І.,
студент 4-го року навчання
спеціальності «Політологія»,
Матвієнків С.М., доцент кафедри
політичних інститутів та процесів

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНСАЛТИНГУ

Актуальність теми. Політичне консультування є одним із головних елементів сучасного політичного процесу. В Україні все більше політиків, громадських діячів, політичних організацій і партій потребують послуг фахівців у цій сфері. Тому актуальним є дослідження типології та функцій політичних консультантів. Це в свою чергу сприятиме обізнаності суб'єктів політики щодо можливостей залучення для своїх завдань політичних консультантів.

Стан наукової розробки проблеми. В західному політологічному середовищі останніми роками спостерігається значне зростання кількості публікацій, присвячених проблемі типології та функцій політичного консультування. Серед них можна виділити Петера Радунські, який запропонував типологію національних моделей політичного консалтингу, яка згодом дозволила здійснити поділ політичного консультування на „зовнішнє” та „внутрішнє”. Деякі аспекти зазначеної проблеми висвітлюють зарубіжні дослідники Р. Аграноф, Д. Фаррел, Р. Колодний, С. Медвік, Дж. Неаполітан, Д. Маглебі, Т. Паттерсон, Дж. Торбер, а також В. Гончаров, О. Ситніков, О. Морозова, Г. Пушкарьова, Г. Марченко, К. Єгорова-Гатман, А. Посадський, І. Огарь, Н. Бахвалова, Є. Беляков, С. Устинкін.

Мета статті. Проаналізувати різні підходи до типології політичного консалтингу, розкрити типи суб'єктів внутрішнього і зовнішнього політичного консультування.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на різноманітні підходи до трактування сутності явища політичного консультування в політиці, особливу увагу слід приділити його типології, які виконують суб'єкти політичного консультування у професійному політичному середовищі. З нашої точки зору, поділ політичного консультування на певні типи залежить від низки критеріїв, а саме:

- 1) особливості політичної системи тої чи іншої країни;
- 2) законодавство про вибори;
- 3) хто є суб'єктами політичного консультування;
- 4) суб'єктно-об'єктні відносини в процесі політичного консультування.

Узагальнивши різні точки зору, німецький дослідник Петер Радунські запропонував таку типологію національних моделей політичного консалтингу [3]:

- Американський тип – головними суб'єктами політичного консультування є фахівці, що займаються організацією виборчих кампаній, побудовою іміджу клієнта. Вони співпрацюють з клієнтами як окремі політичні консультанти і водночас надають свої послуги як незалежні консультаційні фірми. До їх функції входить як консультування, так і безпосередньо менеджмент виборчих кампаній. До прикладу, Р. Аграноф включає до складу найважливіших особливостей американської моделі „персоніфікацію” і „депрограмізацію” політичної боротьби, кінцевий перехід функцій керівництва передвиборчими кампаніями із рук кандидатів у руки політичних менеджерів і консультантів, проведення масових соціологічних і маркетингових досліджень до початку виборчої кампанії, а також широкомасштабне використання ЗМІ. О. Морозова, спираючись на роботи Мішеля Бонгранана, протиставляє американській моделі французьку, основу якої, на її думку, становить велика політико-програмна напруженість розробок політичних маркетологів [5].

- Німецький тип – у межах цього типу суб'єктами політичного консультування є партійні менеджери, на яких покладаються основні завдання та функції в межах політичної організації. Це пов'язано з тим, що політичний консалтинг у Німеччині існує всередині політичних партій, асоціацій і фондів, а також аналітичних центрів, що фінансуються з державного бюджету. Політичні партії можуть створювати власні аналітичні центри, що в свою чергу не дає можливості політичним консультантам розглядати їх в якості клієнтів. Хоча на тимчасовій основі, в період виборчих кампаній до роботи запрошуються незалежні консультанти, проте лише як спеціалісти у певній галузі політичної комунікації. У більшості випадків професійне консультування в Німеччині визначається терміном „політичний менеджмент” [5].

- Французький або змішаний тип – рівноправними суб'єктами політичного консалтингу є як співробітники партійного апарату, так і окремі консультанти, що працюють з кандидатом на комерційній основі. Політичне консультування в країні розглядається як один із напрямків політичного маркетингу. Основний акцент робиться на вивченні громадської думки, чим і займаються фахівці з електоральної комунікації. Специфіка французького політичного консультування зумовлена тим, що консультанти працюють із сильними політичними партіями. Це спричинило своєрідний розподіл праці: партії працюють з населенням, а консультанти – безпосередньо з кандидатом, формують його імідж, готують програми та виступи в ЗМІ [5].

Слід зазначити, що ці моделі швидше характеризують ідеальні типи, котрі визначають певні позиції на шкалі автономії сфери політичного консалтингу від партійної системи в межах національного політичного процесу. Тому запропонована П. Радунські типологія характеризує, насамперед, специфічні риси політичного консультування, що притаманні політичній системі тої чи іншої країни.

Більшість вітчизняних дослідників, розмірковуючи над питанням типології політичного консультування, притримуються схожої точки зору. До прикладу, українські дослідники О. Л. Валевський та В. А. Ребкало визначають

„зовнішній” та „внутрішній консалтинг” як жанри політичного консультування. Критерієм розмежування в них виступає суб’єкт, який здійснює консультування: в першому випадку – це незалежні експерти, а в другому – апарат [5].

Головною особливістю «внутрішнього» консультування є те, що консультанти включені в структуру, якою керує політик-практик, вони знаходяться на службі, і їх функції визначаються в першу чергу штатним розкладом. І хоча, як зазначається в роботі «Політичне консультування», підготовленої колективом авторів під керівництвом Є. Єгорової-Гантман та І. Мінтусова, такі консультанти можуть надавати поряд з офіційно визначеним переліком послуг і неформальну допомогу, все-таки головний коло їхніх обов'язків визначається внутрішнім формальним розпорядком [4].

У внутрішньому консультуванні розрізняють:

- а) неформальне (неофіційне) консультування - по суб’єктах, джерелах, змісті, формі і стилі як запиту, так і надання рад і рекомендацій;
- б) формальне (офіційне) консультування - по всіх перерахованих ознаках;
- в) змішане консультування, коли одна з сторін консультації виступає в офіційному, а інша - в неофіційній якості.

До неформального консультування відносять ситуації, коли в ролі порадників політичного діяча виступають члени його сім’ї, родичі, друзі, люди, не пов’язані з цим політиком в даний момент по службі; випадкові і незнайомі йому люди, які висловлюють що-небудь на вулиці, мітингу, при різного роду зустрічах. При неформальній консультації політику легше і простіше буває прийняти зміст консультації, особливо якщо воно погано узгодиться з раніше відомими йому фактами, інформацією, його власними переконаннями або навіть суперечить всьому цьому. Така консультація має більше шансів донести до нього яку-небудь нестандартну інформацію і спонукати прислухатися до неї. Істотно, що при неформальній консультації політику при необхідності і бажанні легше відкинути «плюси» неформального консультування, з точки зору політика. До числа «мінусів» таких консультацій потрібно віднести їх

більш низьку професійну і особливо політичну компетентність, а також неможливість прямого використання змісту і результатів таких консультацій в офіційній діяльності політика.

До формального консультування відносять всі види відповідної професійної службової і політичної інформації; весь спеціальний ЗМІ і літературу, а також ради і консультації помічників, радників, консультантів (штатних) або консультаційні фірми, дослідницькі інститути.

При формальних консультаціях політику буває складніше погодитися по політичних причинах із змістом консультації, що суперечить не стільки його особистим поглядам і переконанням, скільки його партії, руху, уряду і т. д., публічно заявленим позиціям. По цих же самих причинах важко буває і відкинути консультацію, про яку хотілося б забути, особливо якщо є загроза або упевненість, що станеться витік змісту консультації, або ж якщо цей зміст вже відомий. У той же час формальна консультація, зміст якої відповідає інтересам, цілям, намірам політика - це сильна зброя в будь-яких його офіційних відносинах, і саме в цьому укладається її головна політична цінність для даного політика.

До змішаного консультування необхідно віднести ті ситуації, коли керівник звертається до консультанта за допомогою: «скажи мені просто по людському, без чинів, не як начальнику, що ти про все це думаєш?». У цьому випадку одна з сторін виступає в офіційній ролі, а інша - в неофіційній. При змішаній консультації для політика можливе поєднання «плюсів» двох перших варіантів. Наприклад, отримати щире, дружнє, але при цьому ще і компетентне, інформаційна насичена, професійна думка. Така думка може бути використана як політична зброя, бо політики, президент, лідер партії і т. д. має право публічно послатися на думку своїх помічників, порадників, експертів, міністрів і т. д. Але в цій ситуації існує ризик маніпулювання з боку його оточення і консультантів, а також ризик того, що консультант може використати факт звернення до нього за консультацією в своїх особистих політичних або інших цілях.

Так, у функції помічника зазвичай входить вирішення наступних завдань: розгляд підготовлених документів (проектів рішень) на предмет їх відповідності формальним вимогам (чи правильно оформлені папери) і раніше прийнятим рішенням; організація у разі необхідності доопрацювання проектів рішень, проведення додаткової експертизи; доповіді політику; здійснення контролю за виконанням рішень і т.

У функції радників входить консультування політика в окремих областях (в галузі економіки, фінансів і т.д.) і вироблення пропозицій щодо вирішення стратегічних питань. У функції спеціальних служб - консультування політика з ведення окремих політичних кампаній з приводу, наприклад, формування іміджу самого політика та організації, яку він очолює.

«Зовнішнє» консультування здійснюється шляхом укладення договору з незалежними консультантами або консалтинговими фірмами, в якому вказується перелік надаваних послуг і обумовлюються умови їх оплати. До послуг «зовнішніх» консультантів політики-практики вдаються у тих випадках, коли компетенція помічників і радників виявляється недостатньою. Зазвичай таке відбувається при необхідності швидкого вирішення несподівано виниклої проблеми або у випадку, коли проблема не може бути вирішена тільки силами працівників апарату. Найбільш частим випадком звернення до послуг «зовнішніх» консультантів є прийняття політиком рішення брати участь у виборах [4].

Самостійні зовнішні політичні консультанти мають низку суттєвих відмінностей, а саме:

- професійна самоідентифікація, виявляється в позиціонуванні себе і своєї професії, як політичне консультування, чого не можуть і не роблять інші фахівці для яких консультування виступає суміжним видом діяльності, або лише практичним втіленням результатів, досягнутих на основній роботі;

- комерційний характер діяльності означає, що фактичним та єдиним джерелом доходів незалежних політичних консультантів є оплата за послуги, які вони здійснюють. Як окремі консультанти, так і приватні консультаційні

фірми будують свої відносини з клієнтами на договірній основі за схемою „замовник – виконавець” або, поіншому, „клієнт-консультант”;

– визначення професійного поля діяльності виражається у прагненні політичних консультантів визначити та розширити коло своєї професійної компетенції.

Сучасні незалежні політичні консультанти прагнуть інституалізувати свою професію, домогтися визнання у науковому співтоваристві саме в якості політичних консультантів. Про це свідчить створення асоціацій політичних консультантів у США, Німеччині, а впродовж останнього часу також у Росії та Україні. Наслідком цього стала поява міжнародних структур, які об’єднують політичних консультантів. До прикладу, в 1968 р. Дж. Неаполітаном і М. Бонграном у Парижі була заснована Міжнародна асоціація політичних консультантів [5].

Кожен вид політичного консультування має свої переваги та обмеження. Так, «внутрішнє» консультування здійснюється на постійній основі, політик може в будь-який момент звернутися до свого штатному працівнику. «Зовнішній» консультант зазвичай буває доступний тільки на термін дії договору. Оскільки своїх помічників і радників політик приймає на роботу сам, а в процесі спільної роботи у нього складаються з деякими з них особисті, неформальні відносини, то і довіри до них він, як правило, відчуває більше, ніж до сторонніх консультантів.

З іншого боку, штатні помічники і радники залежні від свого політика-керівника. Ця залежність може привести до появи бажання «підлаштуватися» під нього, тобто давати тільки ті поради, які зручні політику, які він хотів би почути. При такій ситуації ефективність «внутрішнього» консультування різко знижується. Не можна сказати, що «зовнішнє» консультування повністю позбавлене цього недоліку. Бажаючи укласти вигідний договір, консультанти нерідко йдуть на поводу у політика, але все-таки їх самостійність створює більш сприятливі умови для об’єктивного консультування [4].

Політичне консультування можна диверсифікувати і класифікувати за видами наданої спеціалізованої допомоги. У цій підставі можна виділити наступні його види [4]:

- інформаційно-аналітичне. До цього виду консультування політик прибігає в тих випадках, коли йому потрібна всебічна аналітична інформація про проблемної ситуації. Зміст цього виду політичного консультування зводиться до збору інформації за розробленими методиками, діагностиці проблеми і прогнозом розвитку проблемної ситуації. У тих випадках, коли політик просить надати варіанти вирішення проблемної ситуації, йому можуть бути запропоновані, крім експертизи ситуації, різні сценарії вирішення виниклої проблеми, розроблено відповідні рекомендації. До такого виду консультування політичні та державні діячі вдаються щоразу перед прийняттям відповідальних політичних рішень;

- надання допомоги політику в роботі над власним іміджем. Цю роботу зазвичай виконують психологи-консультанти, які за допомогою спеціальних методик здійснюють психодіагностику для виявлення особистісних рис політика, проводять психологічні тренінги, в результаті яких політик набуває вміння та навички, необхідні для ефективного публічного виступу та спілкування з аудиторією, вчиться правильно поводитися в несподіваних ситуаціях, виступати перед телекамерами, швидко адаптуватися до стресової ситуації. Цей вид консультування іноді називають психологічним супроводом, так як його зміст зводиться в психологічній підтримці політика, психологічної корекції його особистісної структури, її поведінки і т.д. ;

- проектування політичних кампаній. Цей вид послуг передбачає, поряд з аналізом і діагностикою ситуації, розробку фахівцями стратегії і тактики політичної кампанії у відповідності з цілями політичного діяча чи організації, що замовляють цей вид послуг;

- підготовка та проведення інформаційних кампаній з метою внесення в масову свідомість певних образів і уявлень. Цей вид послуг може бути як комплексним, тобто передбачається проведення тотальних інформаційних

кампаній, так і здійснюватися за окремими напрямками, таким як рекламна кампанія в ЗМІ, підготовка публікацій у пресі, інтернет-підтримка політика і т.д .;

- організаційно-управлінські послуги, тобто надання допомоги в організації та управлінні політичною кампанією, створення виборчого штабу, здійсненні контролю за роботою виборчого штабу, організації масових заходів і т.д .;

- навчання-консультування, коли надання деяких послуг супроводжується навчанням не тільки самого політика, а й працівників його апарату. Досвідчені фахівці читають лекції, проводять семінари, в тому числі із застосуванням різних активних методів навчання. [1]

Можемо констатувати, що за останні роки політичне консультування стало невід'ємним елементом виборчої кампанії і політичного процесу в цілому. Замкнутий та езотеричний характер політичного поля роблять необхідною участь професійних політичних консультантів, здатних надавати кваліфікаційну допомогу в організації виборчих кампаній, популяризації різноманітних подій та створенні політичного іміджу. Проте питання про масштаби реальної впливовості політичних консультантів залишається відкритим, адже досі не існує спільної точки зору щодо функцій, які повинен виконувати фахівець у цій галузі. [2]

Досить поширена типологія консультантів за рівнем їх спеціальних знань. Зокрема, у цьому контексті виділяють: "вченого", "дослідника" і "експерта".

Консультант-"вчений" виконує завдання носія наукових поглядів або в широкій сфері (наприклад, в галузі конфліктології), або в більш вузькій предметній області (фахівець з етнічних конфліктів). В силу своєї суто наукової прихильності контакти таких консультантів з клієнтом, як правило, мають епізодичний характер, а результати його досліджень можуть застосовуватися на практиці тільки частково. Діяльність таких фахівців зазвичай буває спрямована на формулювання довгострокових прогнозів або оцінок.

Консультант-"дослідник"- це теж людина, що займається в основному науковими дослідженнями. Однак він є фахівцем у вузькій проблематиці, затребуваною клієнтом. Враховуючи, що і в цьому випадку головним орієнтиром його професійної діяльності є теоретичне знання, потреба в ньому з боку клієнта буває невисокою.

Третій тип - це консультант-"експерт", що представляє собою в основному фахівця-практика у вузькій галузі політичних відносин: по роботі виборчого штабу зі ЗМІ, за погодженням інтересів у виборчих структурах, по політичному прогнозуванню і т.д. Сама по собі експертиза - це судження висококваліфікованих фахівців-професіоналів, висловлені у вигляді змістовної, якісної або кількісної оцінки об'єкта, призначеної для використання при прийнятті рішень [4].

Висновки. Отже, політичне консультування, як надання професійної допомоги політикам-практикам, різноманітне за видами. Це різноманіття викликано, з одного боку, зростаючим попитом на різні види консалтингових послуг. Сучасному політику для ефективного здійснення своїх функцій та вирішення поставлених політичних завдань потрібні поради людей, що володіють різними знаннями й уміннями. З іншого боку, йде професіоналізація діяльності в області консалтингових послуг, у цій сфері з'являються фахівці, що володіють тими знаннями і навичками, потребу в яких відчуває політик-практик.

Список літератури

1. Жак Сегела. Национальные особенности охоты за голосами. Перевод с французского М. Огородова, В. Орлова. М., "Вагриус", 1999
2. Кадария Ф. Консалтинг как современная политическая технология / Ф. Д. Кадария// Известия высших учебных заведений СевероКавказский регион. Общественные науки. Приложение, 2003. №.3. С.50-55.

3. Марченко Г. Политическое консультирование в контексте интернационализации / Г.И. Марченко // Космополис. N2 (12). 2005. С. 146-170.
4. Политический менеджмент: Учеб. пособие для вузов / Г. В. Пушкарева. М.: Дело, 2002. 399 с. (Сер. "Наука управления")
5. Свирид З. В. Типологія та функції політичного консалтингу / З. В. Свирид // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. 2014. № 1111, вип. 26. С. 123-130.

Малярєнко А.,
студентка третього курсу
спеціальності «Політологія»

ГЕОПОЛІТИКА: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

XXI ст. висуває безліч викликів та проблем, пов'язаних з визначенням пріоритетів у внутрішній та зовнішній політиці. У вирішенні цих проблемних аспектів важливе місце належить геополітиці, яка володіє певними традиціями, методологією, складовими теоретично-концептуального та прикладного характеру. До останніх відносять геополітичні стратегії держав, з яких визначаються механізми та способи досягнення геополітичних інтересів держав (наднаціональних об'єднань). На сучасному етапі розвитку наукової думки спостерігається становлення концептуалізації широкого спектру понять та категорій геополітики, які дозволяють оцінити формування геополітичного простору. Сучасний аналіз емпіричних досліджень свідчить, що на сьогоднішній день існує достатньо великий масив праць, присвячених формуванню, реалізації геополітичних стратегій тих або інших країн світу. Але відсутність універсального підходу до трактування сутності вказаного поняття свідчить про актуальність наукових розвідок за даним напрямом.

Сучасна геополітична картина світу зазнала кардинальних змін з часів закінчення «холодної війни». Глобалізація та інтеграція охопили майже всі країни. Поряд з економічними перевагами дані процеси мають і негативні наслідки, які виливаються у протистояння між державами та регіонами, поширення терористичних загроз, воєнні конфлікти.

Названі тенденції світового розвитку обумовлюють необхідність пошуку державами «свого» місця у геополітичній системі, і Україна тут не виняток. Таке місце повинно відповідати національно-державним інтересам країни, а його обіймання забезпечуватись зовнішньою та внутрішньою політикою. Останнє направлене на набуття певної ваги у світі, тобто геополітичного статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню визначення характеристик, місця, сутності феномену геополітичної стратегії (геостратегії) присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: З. Бжезінський, О. Вандам, В. Воронкова, Н. Діус, Ф. Ратцеля, Х. Маккіндера, А. Мехена, Н. Спайкмена, Д. Ключко, О. Косов, С. Мальченков, Т. Михайлов, С. Парастатов, І. Храбан, В. Цимбурський, В. Шахов, В. Мадіссон, С. Юрченко, В. Белло, З. Бжезінський, О. Білорус, А. Гальцов, А. Гальчинський, А. Кудряченко, Ю. Пахомов, Р. Робертсон, Ф. Рудич, Дж. Стігліц, В. Шахов, Ю. Яковець та інші вітчизняні та зарубіжні дослідники.

Мета дослідження полягає у визначенні поняття «геополітика» та виділення його сутнісних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Геополітика як визначальна успішності політичної діяльності (мирної та військової) географічними, історичними, соціально-психологічними, етнографічними, економічними факторами, як взаємозв'язок політичного та просторово-соціального існує давно. Геополітика — це наука про великі простори, про глобальні політичні, економічні та інші процеси та мистецтво управління ними.

Ще вчені Стародавнього світу помітили природний зв'язок політичної діяльності (під якою вони насамперед розуміли дії правителів) та простору

Землі, де ця діяльність розгорталася. Справді, хіба можна планувати і тим більше здійснювати політичні заходи, не знаючи протяжності, площі, рельєфу, рослинності, клімату, рік — як водних перешкод та шляхів сполучення, моря — як особливого географічного чинника у політиці тощо.

Чи можливо здобути перемоги у війні або навіть в одній битві, не знаючи і не використовуючи хоча б основні характеристики просторового фактора і конкретної місцевості, на якій будуть боротися протистояння армії, не володіючи інформацією про економічну міць країни та військову силу армії? Тим більше не можна розраховувати утримати за собою захоплену територію, не маючи уявлення про її населення — якою є його кількість, щільність, інші демографічні характеристики, про властивості національного характеру.

Поняття “геополітика” у сучасну науку 1916 р. запровадив шведський учений Рудольф Челлен (1864-1922) у роботі «Держава як форма життя». Він визначав її як "доктрину, що розглядає державу як географічний організм або просторовий феномен".

Термін «геополітика» вживається у двох значеннях: у вузькому (як наука) та широкому (як політична практика). У вузькому значенні геополітика постає як наукова дисципліна, що має власний метод і вивчає залежність державної політики від географічних факторів. У широкому значенні це поняття позначає свідомо проведену чи спонтанно формується політику країн у тому ступеня, у якій пов'язані з географічними і територіальними чинниками.

Термін «геополітика» складається з двох частин: «гео» та «політика». «Гео» означає – земля, територія, географічне взагалі, тобто. вплив географічних чинників політику держави.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. корінь «гео» набув і другого змісту. Тепер його все частіше трактують як «планетарний», «глобальний» вимір політики, характеризуючи взаємини супердержав чи військових блоків (США та СРСР, НАТО та Варшавського договору), як «зіткнення цивілізацій» (А. Тойнбі, С. Хантінгтон) або як зміна загальної конфігурації світової системи, наприклад, з біполярної на моно- або поліцентричну.

Друга частина терміна – «політика» – у цьому контексті означає здійснення панування, завоювання влади, простору та його освоєння. Останнім часом і вона зазнає суттєвих змін у тому сенсі, що сучасні актори геополітики не так прагнуть завоювати і освоїти нові території, скільки прагнуть контролювати максимально можливі простори, причому — і в цьому теж полягає особливість сучасної геополітики — контролювати не території загалом, а здебільшого лінії комунікацій цих територій і потоки (фінансові, товарні, робочої сили тощо), підтримуючи цим найбільш сприятливі умови для розвитку і процвітання [3].

Період розвитку геополітики, нівелювання її змісту та уточнення категоріального апарату зайняли більш ніж віковий проміжок. У порівнянні з філософією, географією, історією це мізерно малий термін. Проте за цей час геополітика як наука зазнала ряду важливих якісних трансформацій, що дозволило їй перейти від формування суто теоретичних, що не виходять за межі абстракцій, умоглядних побудов, до впровадження свого методологічного інструментарію у сферу реальної політики. Геополітичні дослідження вже давно подолали «чарівність» географічного детермінізму і не є недоторканою вотчиною політичних географів. «Сьогодні геополітика постає перед нами результатом міждисциплінарного синтезу цілої низки наук. Використання нових відкриттів і досягнень соціології, філософії, економіки, психології та інших. дозволило значно розширити предметну область самої геополітики» [4].

Більша частина авторів, які займаються даною проблемою, воліють його не конкретизувати, акцентуючи увагу на ключових факторах та критеріях його оцінки. Ф. Ратцель, не використовуючи термін «статус держави», чітко окреслив фактори, які на нього впливають – територія та місце розташування; Х. Маккіндер ввів поняття «хартленд» (серце світу), що означало першорядне місце держави у світі, яке на його думку, займає Росія. Найбільш близько до визначення геополітичного статусу держави підійшли А. Мехен та його послідовник Н. Спайкмен. А. Мехен виділяв шість критеріїв, які повинні характеризувати геополітичний статус держави:

- географічне положення держави;
- відкритість морів (доступність);
- конфігурація морського узбережжя та кількість морських портів;
- чисельність населення держави; - національний характер;
- політичні особливості правління [5].

Н. Спайкмен ввів поняття геополітичної могутності держави, детермінантами якої виступають:

- поверхня території;
- природа кордонів;
- населення країни;
- корисні копалини;
- економічний та технологічний розвиток;
- фінансова міць країни;
- етнічна однорідність;
- рівень соціальної інтеграції;
- політична стабільність;
- національний дух.

За Н. Спайкменом, для забезпечення провідної позиції (статусу) держави оцінки за всіма вище переліченими критеріями повинні бути найвищими порівняно з іншими країнами, в протилежному випадку держава буде поступово втрачати свій статус та частину суверенітету [6].

Геополітика як наукова дисципліна використовується у двох значеннях: у вузькому (як наука) та широкому (як політична практика). У вузькому значенні геополітика постає як наукова дисципліна, що має власний метод і вивчає залежність державної політики від географічних факторів. У широкому значенні це поняття позначає свідомо проведену чи спонтанно формується політику країн у тій мірі, у якій пов'язані з географічними і територіальними чинниками. Поруч із географічними чинниками геополітика вивчає проблему простору як критерію життєздатності держави. При цьому визначаються можливі межі мінімального життєвого простору, в якому може проживати та чи

інша етнічна спільнота з урахуванням її чисельності та умов проживання. Очевидний і тісний взаємозв'язок геополітики з демографією, екологією, соціальними наслідками науково-технічної революції, розвитком військової справи. Однак це не означає прямого включення цих наук до геополітики, що веде до її розширювального тлумачення та "розмивання" змісту.

У рамках філософії розроблено два підходи до визначення простору-часу – субстанційний та реляційний. У першому випадку двоєдина категорія постає як щось самостійне, що існує поряд з матерією. Незважаючи на те, що всі об'єкти розміщуються у просторі та мають тимчасове вираження свого існування, простір та час у своєму нерозривному поєднанні мають самостійне значення та існують незалежно від об'єктів.

У свою чергу, реляційний підхід пропонує вважати простір-час не «самостійними» сутностями, а об'єктивними, загальними та пізнаваними формами існування матеріальних утворень. Сучасна тенденція загальнонаукової методології визначає простір як форму буття матерії, яка характеризується протяжністю і структурністю, а час - як форма, що виявляється через тривалість існування, послідовність змін станів та еволюцію матеріальних систем [5].

Відмінною рисою геополітичних процесів є їх чітка локалізація у просторі, причому, що найважливіше, над просторі «взагалі», а межах географічного простору з конкретними координатами і орієнтирами. При цьому геополітичні процеси, як і будь-які інші географічні об'єкти та явища, безпосередньо впливають на формування самого геопростору, впливаючи на навколишню територію [6].

На геополітичний потенціал держави впливають геополітичні фактори, які, у свою чергу, характеризуються геополітичними параметрами, що включають в себе наявні та потенційні ресурси. Перелік таких параметрів формується залежно від груп геополітичних факторів, до яких ми відносимо:

1. Географічні фактори: територіальне розташування, ландшафт, природно-кліматичні умови, наявність корисних копалин та ін.;

2. Культурно-демографічні фактори: населення, етнічна представленість, культурні особливості, релігія, мова, спортивні досягнення та ін.;
3. Політичні фактори: політична стабільність, верховенство права, демократичні процеси, нормативно-правове забезпечення, рівень корупції, політичні лідери та ін.;
4. Економічні фактори: економічна стабільність, соціальна справедливість, розвиток бізнес-процесів, конкурентоспроможність тощо;
5. Військово-оборонні фактори: розвиненість військово-оборонної промисловості; потужність армії та внутрішніх силових структур, конфліктогенність всередині країни;
6. Інформаційно-комунікаційні та технологічні фактори: розвиток інформаційних технологій, поширення інтернет, телекомунікації, автоматизація виробництва;
7. Екологічні фактори: загальний рівень забруднення, показники доступності екологічно чистих товарів, продуктів, техногенні катастрофи / аварії;
8. Освітньо-інноваційні фактори: рівень освіченості громадян, доступність освітніх послуг, інноваційність економіки.

Загалом використання поняття геополітики можна звести до трьох аспектів:

По-перше, воно характеризує світоглядну, тобто. ідеологічну доктрину, що обґрунтовує експансіоністський чи оборонний напрямок міжнародної політики національними інтересами у життєвому просторі. У цьому вся аспекти геополітика під різними іменами у тому чи іншому вигляді відома вже з античних часів історії людства.

По-друге, воно характеризує конкретно-історичний тип міжнародних відносин епохи переділів вже здебільшого завойованого та освоєного старими державами світу, практичну стратегію міжнародної політики народів та держав Нової історії. В цьому аспекті вона також під різними іменами існує з часів закінчення ери Великих географічних відкриттів і колоніального закріплення за

тими чи іншими країнами "нових" земель, що змусило сформувалися в пізніші часи буржуазної епохи, а тому запізнилися до першого захоплення колоній держави згадати про доктрини життєвого географічного простору, щоб використати її для виправдання свого експансіонізму.

По-третє, воно виражає активно науку, що формується в міждисциплінарному суспільствознавчому полі, зі своїм специфічним об'єктом, предметом, з власною системою категорій та методологією дослідження залежності міжнародних відносин, функціонування та розвитку країн і народів від умов географічного простору. У цьому вся аспекти геополітика формується як наука на початку ХХ ст., а системно оформляється — наприкінці його. Цей тимчасовий розрив пояснюється тим, що геополітика як наука не могла з'явитися раніше, ніж розвинулися фізична та політична географія, політекономія та військова географія, статистика, етика та етнопсихологія та низка інших гуманітарних та технічних наук, синтезом яких вона стала, являючи собою якісно нове суспільне знання [6].

Висновок. Результати аналізу дозволили виокремити перелік таких ознак геополітики: реалізація геополітичних інтересів суб'єктів міжнародного простору; забезпечення просторових переваг на міжнародній арені; здатність країни реалізувати власні геополітичні інтереси на міжнародній арені; використання військової сили країни у зовнішньому просторовому вимірі країни, як орієнтиру розвитку геостратегії; використання невійськових засобів у зовнішньому просторовому вимірі країни як орієнтиру розвитку геостратегії; розвитку феномену геостратегії, як наряду геополітики держави; змінюваність характеру, залежно від владних управлінських рішень.

Список літератури

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. М.: Мысль, 1983. 350 с.

2. Ахундов М.Д. Концепции пространства и времени: истоки, эволюция, перспективы. М.: Наука, 1982. 223 с.
3. Вандам А.Е. Геополитика и геостратегия. М.: Кучково поле, 2002.
4. Василенко И.А. Геополитика современного мира – М.: Гардарики, 2007.
5. Волынчук А.Б. Категориально-понятийный аппарат геополитических исследований // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. 2008. № 2. С. 28—38.
5. Мэхэн А. Влияние морской силы на историю, 1660-1783 [Текст] / А. Мэхэн. – М.: ООО «Изд-во АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 634 с.
6. Spykman N. Geography of Peace [Text] / N. Spykman. – New York: Harcourt, Brace and Company, 1944. – 600 p.

Пилипець У.,
студентка четвертого курсу
спеціальності «Політологія»,
Березовська-Чміль О.Б. канд. політ. наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Політична реклама на сьогодні перетворилася в складову частину будь-якого політичного товару, без якої той просто не зможе існувати в межах сучасного політичного процесу. Дослідження сутнісних характеристик і особливостей застосування політичної реклами особливо актуалізується під час виборчих кампаній різного рівня. Визначення ролі політичної реклами та інших комунікативних технологій (пропаганди, «резонансних» технологій та зв'язків із громадськістю) у публічних комунікаціях сучасної епохи є важливим практичним завданням.

Впливу негативної та позитивної політичної реклами присвячено міждисциплінарні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. У класичній праці Дж. М. Гаррамоне, Чарльза К. Аткина, Брюса Е. Пінклтона та Річарда Т. Коула «Вплив негативної політичної реклами на політичний процес» було визначено вплив політичної реклами на поляризацію громадської думки, рівень та форми участі громадян у виборах, електоральний результат тощо [9]. У роботі Ш. Меррітт «Негативна політична реклама: деякі емпіричні висновки» обґрунтовується, що антиреклама спричиняє зниження рейтинга обох кандидатів: як замовника так і об'єкта негативної реклами [8].

Метою статті є дослідження сутності політичної реклами та особливостей її застосування у засобах масової інформації.

Аналізуючи її сутність можна навести визначення А. Деймана: «Реклама - це оплачуване цілеспрямоване звернення, яке здійснюється через засоби масової комунікації та інші види зв'язку, що агітує на користь товару, марки фірми, кандидата, уряду. Рівень та характер застосування рекламних технологій у політиці стали не лише сучасним механізмом її виробництва та розвитку, але і свідченням зрілості політичної культури соціуму [1].

Визначаючи суттєве значення реклами для розвитку сучасної політики, науковці, проте, мають різні точки зору стосовно її сутності та визначення основних якостей та характеристик. Досить спрощеним є так званий економічний підхід, що не робить практично ніяких відмінностей між політикою та бізнес рекламою, політичними та комерційними механізмами просування товарів у ринковому просторі. Прихильники цього підходу вважають, що у політиці, як і в економіці, товарна продукція наділена тими самими характеристиками: товарним іміджем, етикеткою, сервісною програмою та ін.

При маркетинговому підході акцент робиться на механізми збуту та неособисті форми комунікації, що здійснюються за допомогою платних засобів поширення інформації. В руслі схожого підходу політична реклама набуває вигляду товарної форми діяльності, інтерпретується як механізм примусового

позначення товару і навіть синтезатор нових потреб громадянина. Психологічні конструкції базуються на розумінні політичної реклами як сукупності методів специфічної дії на масову аудиторію.

Крім того, сформувалися і такі теоретичні підходи, прихильники яких не вбачають у політичній рекламі специфічних обрисів способу організації дискурсу і через це оцінюють її як різновид агітаційно-пропагандистської діяльності. Для того, щоб точніше визначити сутність та характер політичної реклами, нагадаємо, що цей тип інформаційної діяльності виник у просторі публічної влади не відразу, а в процесі еволюції ринкового сегменту політики. Її поява була викликана певними історичними тенденціями.

Реклама не могла з'явитися на політичному ринку доти, доки там не утворилася стійка кількість виробників політичних товарів (які в той час були представлені у вигляді партій). Поступово зростаюча конкуренція між ними і актуалізувала питання про те, як кожному із них обіграти суперників, схилити шальки терезів на свою користь, розширити підтримку виборців. Іншими словами, на певному етапі розвитку як політичного ринку, так і представницької демократії загалом партії були змушені поставити собі запитання не стільки щодо виробництва політичних товарів, скільки щодо їхнього збуту, поширення в суспільстві.

Проте зрозуміло, що для цього їм необхідно було попередньо домогтися стійкого виробництва політичних товарів (у особі кандидатів на чергових виборах). А ця стадія сприяє досить високому рівню розвитку політичної системи, що спирається на електоральні механізми. Таким чином лише на певному рівні розвитку та при високому рівні між партійної конкуренції у цих інститутів виникла потреба віднайти ефективні технології популяризації та збуту політичних товарів.

У надрах політичного ринку мали створитися і особливі структури, які здатні відносно автономно та незалежно від партій (а, відповідно, вступаючи у конкуренцію між собою) пропонувати їхній товар масовим прошаркам населення, широким соціальним аудиторіям. Ці носії особливої, цінованої в

умовах виборів інформації, або ЗМІ, також повинні були перейти від епізодичної практики такого типу до стійкого створення партійних пропозицій, популяризації їхніх політичних товарів.

Зауважимо, що лише певний ступінь постійності схожих пропозицій економічно виправдовував існування ЗМІ. Схоже становище водночас свідчило і про розширення економічних підстав існування сфери політики загалом. Бо саме через медіаканали в політику йшли гроші тих соціальних структур, які були зацікавлені у просуванні того чи іншого кандидата чи партії. При цьому діяльність популяризації товарів також ставала все більш професійною та комерціалізованою [2].

Виникнення у населення стійкої потреби у політичних дебатах створювало інтерес у політичній участі. Ця зацікавленість формувалася поступово: як під впливом розвитку представницьких механізмів політики, так і під дією ЗМІ, які всією своєю діяльністю настирливо прищеплювали людям потреби в публічному обговоренні провладних колізій. Політична реклама не могла виникнути доти, доки в суспільстві не сформувалося постійне коло споживачів інформації, яке поширювалося під дією ЗМІ. А це також свідчило про досить високий рівень розвитку політичної системи, заснованої на нескінченному діалогові держави та активної частини суспільства [7].

Оцінюючи інформаційно-мотиваційну сутність політичної реклами в Україні, О.Шпортько підтримує думку, що політичній рекламі неодмінно потрібний елемент карнавальності, «потрібен фест». Бо вибори — це шоу, а двобій опонентів-видовище динамічне. Тож влада, якщо вже вона нездатна забезпечити народ хлібом, мусить розважати видовищами. А вибори, як на те пішло, - найкращий час для шоу. Виборець же насамперед є глядачем. А як глядач він мало що отримує. Поки що політична реклама - це ролики інверсійного характеру та повний брак політичної інтриги [2].

У політичній рекламі поєднуються глобальний та локальний виміри, раціональне та ірраціональне, індивідуальне та масове, текст та імідж, приватне та публічне, технології та творчість, управління та політична боротьба. Таким

чином, політична реклама є це результатом виникнення та існування трьох типів ринків у просторі політики: продавців (партій), носіїв рекламної продукції (ЗМІ) та покупців (політично активної частини населення). Таким чином, політична реклама є продуктом розвитку та внутрішньої сегментації політичного ринку, який може вважатися особливим показником плюралістичного характеру політичної системи і, відповідно, інституціоналізації конкурентного характеру влади, що передбачає безперервний вибір громадянами тих чи інших політичних товарів.

Список літератури

1. Гаджуров С. Політична реклама: комунікативний формат і електоральна результативність. URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/ganzhurov_politychna.pdf
2. Шпортько О. Особливості політичної реклами як елемент комунікативного процесу // Політичний менеджмент. — No 6. — 2007. — С. 103.
3. Хома Н. Вплив політичної реклами на мотивацію електоральної поведінки громадян // Політична психологія. — Львів: ЛігаВпрес, 2003. — С. 186.
4. Михайлич О. Регіональний чинник електоральних орієнтацій в Україні // Соціальна психологія. — No 6. — 2007. — С. 67.
5. Болтушкіна О., Ведернікова І., Мостова Ю., Рахманін С., Сколотяний Ю.,
6. Яценко Н. Сто кроків навперейми // Дзеркало тижня. — No 12. — 2008. — С. 1.
7. Кочубей Л. Діалог як спільна діяльність учасників політичної комунікації // Трибуна. — No 1–2. — 2008. — С. 26.

8. Merritt, Sharyne. Negative Political Advertising: Some Empirical Findings / Journal of Advertising. – 1984. – 13:3. – P. 27- 38. – Режим доступу: DOI: 10.1080/00913367.1984.10672899

9. Atkin, Charles, Heald, Gary (1976). Effects of Political Advertising / Public Opinion Quarterly. – Vol. 40. – Issue 2. – 1976. – Pages 216-228. – Режим доступу:<https://doi.org/10.1086/268289>

**Паньків О., Капітан О.,
студенти четвертого курсу
спеціальності «Політологія»**

ПОЛІТИЧНИЙ КОНСАЛТИНГ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ

Політичний консалтинг або політичне консультування як вид діяльності в сучасних умовах є вкрай актуальним, як в теоретичному, так і в практичному контексті, оскільки потреба у владі у певної частини населення завжди висока. Політичний консалтинг характеризується не лише консультуванням, а й застосуванням політичних технологій та методів, що забезпечують успішне проведення виборчих та політичних кампаній. В Україні на сучасному етапі переважна більшість представників політичної еліти, громадських діячів, політичних організацій і партій потребують послуг фахівців у цій сфері, тому на мою думку актуальним є дослідження феномену політичного консалтингу.

Метою статті є дослідження особливостей становлення та сучасного стану політичного консалтингу в Україні.

Вивченням питання формування та особливостей політичного консалтингу займалися такі вчені, як: О.П. Берьозкіна [1], В.Е. Гончаров [2],

О.Г. Морозова [3], Д.В. Новіков [4], З.В. Свирид [5; 6], Ф. І. Шарков [8], Є.О. Юрченко [9] та інші.

Більшість теоретиків, які займались вивченням політичного консалтингу розглядають його як вид професійної діяльності. Тому видається доречним розглянути особливості та перспективи формування політичного консалтингу в Україні. З. Свирид пропонує розглядати політичне консультування з урахуванням таких шести підходів: політичний консалтинг – як мистецтво; професійна діяльність у політичних кампаніях; процес надання професійної допомоги суб'єктам політики у досягненні поставлених цілей та завдань; сфера оплачуваних послуг; консультування професійних клієнтів з широкого кола питань соціально-політичного характеру; науковий напрям у дослідженні професійної політичної діяльності [5, с. 59-60]. Політичний консалтинг є мистецтвом, адже політичний консультант у своїй діяльності має бути наділений певними здібностями, які допомагають здійснювати консультування політичних лідерів; досягати поставлених цілей та прийняття рішень; врегульовувати конфліктні ситуації [7].

О. Г. Морозова відзначає, що політичний консалтинг як один з видів професійної діяльності бере свій початок зі створення Американської асоціації політичних консультантів (1969 р.) [9, с. 15]. В кінці 1990-х рр. з появою кваліфікованих кадрів намітилася тенденція перевищення пропозиції політичних консультантів над попитом. Молодих політичних консультантів витіснили в регіони. Там вони забезпечували собі замовлення багато в чому і за рахунок демпінгу [1, с. 18]. Загалом в Україні попит у сфері політичного консалтингу почав формуватися зсередини 1990-х років, коли почали формуватися конкурентні відносини у зв'язку з проголошенням незалежності України.

У 2003 р. в Україні була створена Асоціація політичних консультантів України та ВГО «Українська ліга зі зв'язків з громадськістю», у 2005 р. створено Центр політичного аналізу та виборчого консалтингу, у 2008 р. створено Центр політичного консалтингу, що вивело політичний консалтинг в

Україні на новий рівень [9, с. 14]. Якщо раніше консультування здійснювалось переважно всередині партій, громадських організацій і т. п., то тепер політичні консультанти створюють консалтингові групи, які проводять семінари, конференції, круглі столи щодо окремих питань політичних кампаній: нормативно-правове регулювання виборчого процесу; діяльності партій та громадських організацій; обговорення проблем фінансування виборчих кампаній; проблеми достовірності соціологічних досліджень під час виборчих кампаній і т.п.

До основних послуг, які надаються консалтинговими установами в Україні, відносимо: розробка виборчої стратегії; аналітичний супровід кампанії; організація роботи з громадськістю; розробка та виготовлення політичної реклами, іміджевої та агітаційної продукції; спічрайтинг та копірайтинг, підготовка текстів для ЗМІ та ведення офіційних сторінок у соціальних мережах, створення власних ЗМІ; організація тематичних конференцій, зустрічей з представниками влади, громадськості; аналітичний супровід, що включає в себе – політичну та економічну аналітику; моніторинг інформаційного простору; проведення кількісних та якісних соціологічних досліджень; аналіз законодавства та розробка законодавчих ініціатив; організація масових заходів, зустрічей; благодійних акцій; розробка та організація промо-акцій та флешмобів; складання характеристики виборчого округу; розробка стратегії передвиборної кампанії; розробка тактики передвиборної кампанії; побудова іміджевої стратегії партії (блоку); робота над іміджем кандидата; вивчення конкурентів, розробка програми контрпропаганди; юридичний супровід передвиборної кампанії; підготовка та оформлення документів (заяви, біографія, програма і т.п.); підготовка та організаційний супровід агітаційної кампанії партії; підготовка та організаційний супровід агітаційної кампанії кандидата; підготовка членів виборчих комісій від партії; підготовка спостерігачів; узагальнення результатів кампанії; GR-консалтинг, лобіювання; всебічне, повне і неупереджене інформування населення регіону про політичні події та їх наслідки, зміни у

виборчому законодавстві та діяльність політиків і політичних партій регіону; сприяння розвитку політичних інститутів регіону; сприяння діяльності виборчих комісій усіх рівні у здійсненні їхніх повноважень, навчання членів виборчих комісій; нагромадження наукових та освітніх зв'язків між громадськими організаціями України, Європи, Сполучених Штатів Америки, інших країн; організація та проведення навчальних семінарів, конференцій, круглих столів, громадських слухань, брифінгів, прес-конференцій з питань виборчого процесу та політичної діяльності; сприяння розвитку місцевого самоврядування та органів самоорганізації населення в контексті адміністративно-територіальної реформи і т. п.

Сьогодні у цій сфері працює значна кількість кваліфікованих фахівців – політологів, журналістів, психологів, юристів, рекламистів, які створили власні агентства: Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, Центр прикладних політичних досліджень «Пента», Інститут глобальних стратегій, Інститут проблем управління ім. Горшеніна, Київський центр політичних досліджень і конфліктології, Інститут політики, Центр дослідження політичних цінностей, Інститут конкурентного суспільства, Агентство моделювання ситуацій, та інші. Що стосується кар'єри політичних консультантів, то в Україні мода запрошувати політологів, юристів, експертів з суспільно-політичних питань у партійні списки з'явилася в 2002 р. у зв'язку з переходом від змішаної системи виборів до партійної. Очевидно, що отримати перемогу в мажоритарному окрузі у спеціалістів, відомих у відносно вузьких колах фахівців, – було небагато [10].

Що ж стосується особливостей політичного консалтингу в Україні, то тут слід відзначити, що вітчизняні політичні консультанти дедалі частіше запроваджують європейський досвід політичного консалтингу, який характеризується рівноправністю суб'єктів політичного консалтингу (консультантами є як співробітники партійного апарату, так і окремі консультанти, що працюють з кандидатом на комерційній основі) [6, с. 124].

На сучасному етапі політичний консалтинг в Україні визначається: – ефективністю дій політичних консультантів порівняно із «колишніми професіоналами», тобто командою підтримки кандидата, рекрутованих з числа його партійних соратників; впровадженням методів політичного маркетингу, які радикально відрізняються від політичної пропаганди; зв'язки з громадськістю стали основним змістом політичної діяльності професійних політиків [9, с. 15]; – розвиток політичного консультування, який ще не настільки характерний для загальнонаціонального рівня, а швидше для окремих регіонів, де політичні консультанти об'єднуються і утворюють власні консультаційні центри, в такий спосіб розвиваючи власні уміння та досвід [6, с. 60]; тут слід відзначити, що переважна більшість центрів політичного консалтингу знаходяться в столиці. – залучення зовнішніх незалежних консультантів [3, с. 129]; – насамперед, учасники політичних кампаній є елементами, які знаходяться всередині системи.

У цій системі неефективні прямі директивні методи соціального управління. Як влучно відзначає, Д. В. Новіков, «ефективність діяльності учасників пов'язана зі здатністю вбудовуватися в логіку руху самої системи, входити з нею в резонанс. З огляду на те, що суттю політики є боротьба різних політичних сил за владу, допустимо визнати той факт, що сфера політичного консалтингу – це сфера політичного і соціального конфлікту. Цей конфлікт можна охарактеризувати як «керований» конфлікт. З одного боку, суспільство визнає необхідність цього конфлікту, беручи участь в регулярних і альтернативних виборах, які викликають загострення боротьби за владу. З іншого боку, суспільство накладає обмеження на характер і способи прояву політичного конфлікту, регламентуючи форми і методи проведення політичних кампаній» [4, с. 6].

Загалом становленню вітчизняного консалтингу сприяють: розмитість соціальних кордонів і нестабільність партійно-політичної системи, а в останні роки скорочення числа партій; значна чисельність «плаваючого» електорату, що не має стабільних ідеологічних симпатій; набуття представниками

політичної еліти навичок самозбереження і самовідтворення; наявність політико-консультаційних структур.

До проблем становлення політичного консалтингу в Україні належать: втручання влади в електоральний простір, використання адміністративного ресурсу; недосконалість виборчого законодавства; використання політичними стратегами грубого маніпулювання думкою і поведінкою громадян, забезпечення вільного доступу до професійної літератури, насамперед зарубіжної; вживання заходів щодо підвищення престижу професії політичного консультанта; підвищення якості консалтингових послуг шляхом залучення фахівців певних галузей науки (політологи, юристи, психологи, соціологи, журналісти тощо).

Список літератури

1. Березкина О. П. Политический консалтинг : учебник для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 336 с.
2. Гончаров В. Э. Современное политическое консультирование : монография. Санкт-Петербург : ИВЭСЭП, Знание, 2007. 220 с.
3. Морозова Е. Г. Политическое консультирование и избирательный процесс. Москва : РЦОИТ, 2001. 118 с.
4. Новиков Д. В. Политическое консультирование : учеб. пособие. Комсомольск-наАмуре : ФГБОУ ВПО «КнАГТУ», 2013. 112 с.
5. Свирид З. В. Витоки, сутність та основні підходи до визначення політичного консультивання на сучасному етапі. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С. 56-61.
6. Свирид З. В. Типологія та функції політичного консалтингу. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2014. № 1111. С. 123-130.
7. Сущность политического консультирования: ключевые понятия, основные виды, функции. URL: <https://kvftroubleshooterblog.wordpress.com/сущность-политического-консультиров/> (дата звернення: 31.10.2018).

8. Шарков Ф. И. Политический консалтинг. Москва: Дашков и Ко, 2006. 460 с.
9. Юрченко Є. О. Політичне консультування у виборчому процесі: світовий досвід та українська практика. Вісник Академії адвокатури України. 2010. № 1(17). С. 12-17.
10. Dziubenko Yu. M. Basic reasons and conditions of authoritarian reverse waves: from theory to practice. Evropský politický a právní diskurz. 2015. Svazek 2. 4 vydání. S. 267–270.

Крис М.,
студентка четвертого курсу
спеціальності «Політологія»,
Міщук М.Б., канд. політ. наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів

ВІКТОР ЮЩЕНКО: ПРІОРИТЕТИ Й ОРІЄНТИРИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Події осені-зими 2004 року, що розгорнулися під час президентської кампанії та запам'яталися під назвою «помаранчева революція» відіграли беззаперечну роль у динаміці розвитку політичного курсу України. У найгострішому суперництві двох кандидатів: прем'єр-міністра Віктора Януковича, який виступав за продовження (започаткованого незадовго до цього) курсу президента Леоніда Кучми на поглиблення інтеграції з Росією, Білоруссю та Казахстаном у рамках Єдиного економічного простору (ЄЕП); та экс-прем'єра Віктора Ющенка (розглядався як ставленик Заходу), передвиборча кампанія якого базувалася на необхідності євроатлантичної інтеграції України. Результат виборів після масових багатотижневих протестів у центрі Києва та трьох турів голосування за активного міжнародного посередництва був на користь Віктора Ющенка.

Метою статті є дослідити та провести комплексний аналіз специфіки діяльності, особливостей орієнтирів та пріоритетів президента України В.Ющенка.

Виклад основного матеріалу. Із моменту обрання прем'єр-міністром розпочинається політичний етап кар'єри Ющенка. Він обрав свій шлях, шлях до «нашої України». Зазначу, що ще в період перебування на посаді прем'єр-міністра Ющенко його уряд приступив до формування новітньої концепції державного регулювання дії ринкових механізмів, яка була спрямована на досягнення максимального збалансування інтересів політики та економіки, суспільної і фінансової сфер [1]. Але перешкодою на шляху повноцінного реформування, такого, як планував уряд та особисто сам Ющенко, була постійна критика та тиск зі сторони олігархічних кіл влади. Провладним політикам, які були під опікою самого президента Л.Кучми було не на руку, що навколо “КабМіну Ющенко-Тимошенко” так чи інакше – почала формуватися “реальна опозиція” Кучмі. 29 травня 2001 р. виходить указ президента про звільнення з посади Віктора Ющенка.

Переломним моментом в політичній кар'єрі В. Ющенка стали “парламентські вибори-2002” – на яких він вперше виступив як “лідер політичної сили” (під ці вибори як раз був створено блок партій “Наша Україна”). Блок Віктора Ющенко набрав більше 23 відсотків голосів, здобувши 70 депутатських мандатів. На базі блоку було створено парламентську фракцію “Наша Україна”, у яку ввійшло ще 47 депутатів-мажоритарників. Фракція “Наша Україна” – 117 депутатів – стала найбільшою опозиційною режимові Кучми парламентською фракцією. Отже, пройшовши до Верховної Ради з блоком “Наша Україна” Ющенко стає лідером однойменної фракції і членом парламентського комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. З 2003 - до січня 2005-го року він обіймав посади голови правління Всеукраїнської громадської організації “Наша Україна” та голови наглядової ради Міжнародного благодійного фонду “Україна 3000”.

Президентські вибори 2004 р. стали історичним випробуванням цивілізаційного напрямку в контексті розвитку та демократичної зрілості українського суспільства. Прибічники двох кандидатів (В.Ющенко та В.Януковича) кілька місяців мобілізувалися.

Віктор Ющенко переміг та став новим президентом 2004 р., отримавши беззаперечну підтримку США, ОБСЕ та інших провідних держав і міжнародних інституцій.

А «проросійський» кандидат Віктор Янукович отримав 44% при повторному голосуванні, яке відбулося 26 грудня 2004 р. за присутності міжнародних спостерігачів з усього світу. Кожен з кандидатів на пост президента раніше були прем'єр-міністрами (при президенті Кучмі), обидва керували процесом приватизації, виступали за ринкові відносини, хоча В. Янукович виявлявся ставлеником важливого промислового центру - Донецька [1].

Вся виборча кампанія була заснована на взаємних звинуваченнях. В. Ющенко обіцяв боротьбу з корупцією, В. Янукович звинувачував його у демагогії.

У період президентства В.А. Ющенко український політик виявився нездатним до адаптації до інституційних умов функціонування політичного життя, що змінилися, продемонстрував неготовність до довгострокового дотримання нових конституційних правил гри. Загалом перший досвід розділеної виконавчої влади в Україні можна визнати проблемним щодо досягнення політичної стабільності та підвищення якості державного управління, але цілком прийнятним у контексті консолідації демократичних практик (інституціолізована конкуренція та ротація еліт, вільні вибори).

Президент В. Ющенко, будучи лідером всеукраїнської політичної партії правоцентристської спрямованості Народний Союз “Наша Україна” виступив яскравим прикладом лідера молодого нації, що перебуває на етапі інтенсифікованої генези культурно-цивілізаційного континууму Східної Європи.

Він постійно наголошував на тому, що політична та культурна сфери є інтегративною основою для успішного розвитку економічної та соціальної областей. Концепт «соборності, єднання» всіх українських регіонів та всіх українських громадян став одним із центральних і в допрезидентській, і в уже президентській діяльності В. Ющенка.

А його імідж був позбавлений яскраво вираженої біографічної чи політичної регіональної ідентичності. В.Ющенко став першим політиком всеукраїнського масштабу, який продемонстрував глибоку, переконливу релігійність. Свій перший день на посту президента України він розпочав молитвою у Софійському соборі Києва, який є духовним та історичним символом української солідарності, трансформованим українськими істориками у національний міф.

Засоби легітимації національного лідерства В. Ющенка містили не лише моральність та патріотизм, що ґрунтується на європейських цінностях свободи вибору, а й патріархальні цінності та глибоку релігійність.

Віктор Ющенко став першим всеукраїнським лідером, який взявся за вирішення проблеми конфесійної роздробленості українського православ'я. Він активно підтримував ідею 'повернення до витоків, традицій'. Президент України активно реанімував цінність сім'ї, з'являючись часто на публіці разом із дітьми та дружиною.

Ставши президентом, В. Ющенко зробив багато символічних кроків: відвідав у день народження видатну українську поетесу Ліну Костенко, очолив першу в історії України загальнодержавну церемонію вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр., провів багато прямих ефірів та телемостів тощо. Таким чином, його національне лідерство не характеризувалося, звичним для радянських та більшості пострадянських лідерів, домінуванням соціально-економічного утилітаризму, технократизму та гедонізму. Проте в українському суспільстві позитивна оцінка цих пріоритетів спостерігалася переважно на Заході та в Центрі України, тоді як на Сході та Півдні країни опоненти звинувачували його у бездіяльності та нераціональному використанні часу.

Щодо мовного питання В. Ющенко зайняв позицію відстоювання української мови як єдиної державної та національної на тлі абсолютно ліберального ставлення до функціонування російської мови.

Функціонування системи державних інститутів ускладнилось конституційною реформою, яка позначила перехід України від президентської форми правління до парламентсько-президентської, суттєво розбалансувавши систему поділу влади та забравши істотну частину повноважень президента на користь парламенту та уряду.

Ці зміни призвели до того, що в країні фактично з'явилося два центри влади в особі президента та уряду (формованого парламентською більшістю). Спостерігалось особисте протистояння президента Ющенко з одного боку, з прем'єр-міністрами В.Януковичем (у 2006-2007 роках), а з іншого – з Ю.Тимошенко (у 2007-2010 роках), особливо після набуття чинності з 01 січня 2006 року нової редакції Конституції України, яка суттєво обмежила владу президента на користь парламенту та уряду, який він формував. Поразка на чергових парламентських виборах 26 березня 2006 року партії Ющенко “Наша Україна” та перемога “Партії регіонів” Віктора Януковича призвела до формування парламентської коаліції під проводом Януковича та його повернення на посаду прем'єр-міністра країни у серпні 2006 року [1].

Після інавгурації Віктора Ющенко на пост президента України 23 січня 2005 року намітився серйозний поворот у зовнішній політиці і вперше в історії країни її першою особою було проголошено відкритий курс на інтеграцію країни до Європейського Союзу та НАТО. Метою нової адміністрації стало прагнення розпочати модернізацію країни та перезапустити зовнішньополітичний курс України, з метою посилення її економічної участі у міжнародному поділі праці та виході країни з політичної ізоляції в яку потрапив режим Леоніда Кучми на тлі скандалів із вбивством журналіста Георгія Гонгадзе восени 2000 року та звинувачень у продажі радіолокаційної станції “Кольчуга” Іраку, який очолював Саддам Хусейн, в обхід режиму міжнародних санкцій. Ці зусилля були спрямовані на консолідацію у зовнішній

політиці на основі прагматичного та реалістичного підходу. Зокрема, висловлювалися припущення щодо суттєвого перегляду підходів стосовно пострадянського простору, особливо з урахуванням того, що з деякими з країн колишнього СРСР існувала значна ідеологічна дистанція особисто у Ющенка та його прихильників, яка проявилася в ході політичної кризи осені 2004 року і “Помаранчевої революції”.

Натомість, уряд Януковича дотримувався стриманого підходу у питаннях європейської інтеграції та виступав за збереження тісних зв'язків із зовнішньополітичними партнерами на пострадянському просторі.

Протистояння у визначенні зовнішньополітичної стратегії держави між президентом та прем'єр-міністром особливо яскраво проявилось у питанні потенційного вступу України до НАТО у 2006-2007 роках: президент докладав чимало відповідних зусиль на користь цього кроку, в той час, як прем'єр-міністр виступав різко проти, заручившись при цьому активною підтримкою росії [2, с. 13].

Одним із важливих проектів, що активно підтримував В.Ющенко протягом усього періоду президентської каденції, став розвиток міжнародної організації ГУАМ, що включала, окрім України, також Азербайджан, Грузію та Молдову [5]. У діяльності ГУАМ знайшли реальне втілення плани частини політичної еліти України щодо створення міжнародної організації переважно політичного характеру альтернативної росієцентричним інтеграційним об'єднанням на пострадянському просторі (ЄврАзЕС, ЄЕП, ОДКБ, СНД). Сучасні дослідники зазначають, що вже у другій половині 1990-х років на пострадянському просторі почала формуватися особлива система відносин, за якої утворився ряд модулів, створення яких було зумовлене бажанням їх учасників оформити структуру, в рамках якої вони могли б відігравати головну роль. Ці регіональні модулі спочатку орієнтувалися на тісне співробітництво, перш за все, з країнами ЄС та США, являючи собою, по суті, потенційний майданчик для запуску механізмів дедалі тіснішого залучення до взаємодії з

Євросоюзом та НАТО з перспективою входження до євроатлантичних структур [3, с. 94].

Діяльність В.А. Ющенка на посаді президента України (23 січня 2005 р. – 25 лютого 2010 р.) позиціонувалася як цілковито протилежна по відношенню до “проросійських” Л.Д. Кучми та В.Ф. Януковича. Хоча відносини України та росії формально залишалися партнерськими, реально російська федерація почала проводити “агресивну” економічну політику щодо України (“газова війна”), посилилася пропаганда проти української держави на російському телебаченні. РФ виступала проти активного співробітництва України та НАТО, була незадоволена постачанням до Грузії зброї та військової техніки, вимагала безпеку російського газового транзиту через Україну, спекулювала питанням російської мови, а в прикордонній сфері зберігалися відмінності у підходах до питання про розмежування морської ділянки кордону в Керченській протоці та Азовському морі.

На сесії ПАРЕ у Страсбурзі 17 квітня 2005 р. В. Ющенко окреслив три головні проблеми Москви та Києва: Чорноморський флот РФ, питання демаркації кордонів, перспективи подальшої співпраці в енергетичній сфері.

Висновок. Проаналізувавши кар’єру В. Ющенка в вищих органах державної влади, ми прийшли до висновку, що його усунення з посади прем’єр-міністра в 2001 р. спонукало Віктора Андрійовича змінити вектор політичних поглядів та дало старт переходу спочатку до помірковано-опозиційних поглядів, а пізніше і до радикальних дій. Саме він став лідером в умовах «Помаранчевої революції». Після інавгурації В. Ющенка на пост президента України 23 січня 2005 року відбулися значні зрушення в соціально-економічній сфері та намітився істотний поворот у зовнішній політиці (вперше в історії країни її першою особою було проголошено відкритий курс на інтеграцію країни до Європейського Союзу та НАТО, натомість російська федерація почала проводити «агресивну» політику щодо України).

Однак, світова фінансова криза 2008-2009 рр., що завдала сильного удару по економіці України; “газова війна” між росією та Україною у січні 2009 року;

а також нова політична криза (протистояння Ющенка та Тимошенко) звели до мінімуму поступальний розвиток як у сфері внутрішньої політики, так і в контексті зовнішньополітичних зв'язків України з сусідами та інтеграцію до ЄС.

Список літератури

1. Асиметрія міждержавних відносин / за ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. Київ: Вид. дім «Стилос», 2005. 555 с.
2. Європейська та євроатлантична. Transition Book 2019. Київ: Урядовий офіс з координації європейської та євроатлантичної інтеграції, 2019. 94 с.
3. Жовква І. І. Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України: дис. канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2005. 213 с.

Мимоход Ю.,
студентка четвертого курсу
спеціальності «Політологія»,
Кобець Ю.В., канд. політ. наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів

ЕФЕКТИВНІСТЬ PR-ТЕХНОЛОГІЙ У КРИЗОВИХ ТА КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Інформація стає в сучасному постіндустріальному інформаційному суспільстві чи не найважливішим засобом впливу. Відомі чисельні випадки, коли інформація, її подання ставали потужною зброєю у руках видатних діячів.

Сьогодні основною сферою надання таких важливих послуг стають PR або зв'язки з громадськістю. Котрі покликані встановлювати необхідні вигідні контакти між організацією та людьми, створювати та підтримувати імідж

керівників, тощо. Без потужних систем зв'язків з громадськістю стає вкрай важко ефективно працювати чи підтримувати свою репутацію.

В сучасному суспільстві дедалі динамічніше розвиваються кризові та конфліктні ситуації, які при неправильному їхньому врегулюванні, можуть завдати чималих збитків. Тому, щоб мати змогу зберегти свій імідж, контролювати уявлення людей про подію, необхідно використовувати ефективно працюючі PR-технології. Оскільки тільки за допомогою механізмів зв'язків з громадськістю можна досягти бажаних успіхів.

В науковій літературі свої дослідження питанням ролі паблік рілейшинз у кризових та конфліктних ситуаціях, присвятили чимало відомих зарубіжних та вітчизняних вчених.

Проблематика сутності поняття паблік рілейшинз, а також їхнє місце в кризових та конфліктних ситуаціях стала предметом досліджень таких науковців: С. Блек, П. Грін, Ф. Джефкінс, ін. Серед українських вчених, які досліджували дану тематику, були Г. Почепцов, В. Королько, С. Євтухова, Н. Яковлева, О. Некрасова та ін.

Метою статті є вивчення сутності поняття «паблік рілейшинз» та їх ролі у кризових і конфліктних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. До недавніх часів поняття public relations або зв'язки з громадськістю було доволі незвичним для нашої культури та ментальності, однак протягом останніх років воно ніби «увірвалось» у наше життя. Написано доволі багато праць присвячених сутності даного поняття, опубліковано безліч статей з цієї тематики та засновано чимало піар-агенцій. Воно наче стало модним феноменом та візитною картою нових часів. Все цивілізоване суспільство не просто звикло до нього, а й перетворило його на дієву науку та мистецтво досягнення порозуміння між різними учасниками життя громадського суспільства [7, с. 10].

Протягом багатьох століть різні форми комунікації змінювалися під впливом багатьох чинників – політичних, соціальних, економічних. Вчені указують на те, що паблік рілейшинз скоріше розвивається в демократичному

суспільстві. Сьогодні, така діяльність не сприймається як щось нове або унікальне. Великі і малі підприємства та організації розуміють, що наявність публік релейшнз в їхній структурі відіграє важливу роль в діяльності компанії. Не дивлячись на те, що ця діяльність існує майже в кожній країні, найбільш розвинута вона є в США [14, с. 21].

Досить складно дати точне та вичерпне визначення даному поняттю, адже в реаліях сьогодення існує чимало підходів тлумачення цього терміну, а також ототожнень даного феномену лише з інформаційними впливом на масову свідомість задля досягнення своїх цілей. Тому на сьогоднішній день загальноприйнятого тлумачення даного терміну немає.

Вважається що сам термін «публік релейшнз» вперше був використаний в одній із урочистих промов третього президента Сполучених Штатів Америки Томаса Джефферсона ще у 1807 році, коли він замінив словосполучення стан думки поняттям публік релейшнз [10].

Можна наводити чимало підходів різних дослідників до визначення сутності поняття «публік релейшнз». На мою думку, найбільш ґрунтовним формулюванням даного феномену є визначення, яке пропонує відомий український дослідник Валентин Королько «PR – це сприяння встановленню взаєморозуміння і доброзичливості між особистістю, організацією та іншими людьми, групами людей або суспільством в цілому за допомогою розповсюдження роз'яснювального матеріалу, розвитку обміну (інформацією) і оцінки суспільної реакції» [7, с. 26].

Слід також зазначити, що велика кількість трактувань поняття публік релейшнз пов'язана з постійними змінами, які відбуваються в системі цієї сфери. Загалом можемо дати таке визначення даному поняттю: це діяльність, яка спрямована на встановлення взаємовигідних стосунків між певною організацією та людьми.

Особливого значення публік релейшнз набувають у кризових та конфліктних ситуаціях, коли потрібно ефективно застосовувати засоби PR. Традиційно цей вид public relations ще називають екстремальним.

У будь – які часи розвитку людства постійного виникають різноманітні катаклізми. Порою спалахують кризи досить руйнівного характеру. Проте якими б гострими та масштабними вони не були, для їхнього врегулювання необхідно застосовувати певні міри

Оскільки кризова ситуація – це інцидент який уже трапився, тому надзвичайно важливим стає правильне та доречне інформаційне подання такої події, адже зазвичай воно формується у незалежному від суб'єкта вимірі. Тому, щоб спрямувати уявлення людьми про дану подію, необхідно застосовувати ефективні інструменти PR. Оскільки, швидким реагуванням на неї, можна запобігти виникненню непотрібних чуток, з якими пізніше буде важко боротися [11, с. 1].

В. Королько в товаристві з О. Некрасовою у своїй праці «Зв'язки з громадськістю» [8] зауважують, що основними покликаннями, щодо розуміння ролі публік релейшинз у кризових та конфліктних ситуаціях є наступні положення :

1. Соціальні конфлікти є невід'ємною складовою сучасного суспільства. Вони коріняться у протиріччях розвитку суспільства, а тому розв'язати їх тільки за допомогою PR-технологій неможливо [8, с. 488].

2. Використання PR-технологій допомагає врегулювати соціальні конфлікти. Без використання засобів PR управляти ними стає проблематично [8, с. 488].

3. Розв'язання конфліктів за допомогою публік релейшинз пов'язане з політичною комунікацією. Також цей вид комунікації може призводити до виникнення конфлікту. Тому з цим інструментарієм потрібно бути дуже обережним [8, с. 488].

4. Використання засобів зв'язків з громадськістю допомагає подолати небезпечні наслідки соціальних криз, які пов'язані з людським фактором [8, с. 488].

Майже всі кризові ситуації розвиваються за схожим сценарієм – загострення та поглиблення суперечностей, передкриза, кульмінація, вихід з кризи [9, с. 62]

Розпізнання, контроль над кризовими ситуаціями, їх запобігання та зрештою розв'язання є першочерговим завданням для ПР – служб та ПР-фахівців. Але передусім вони займаються попередженням таких ситуацій, реалізуючи при цьому відповідні заходи, до яких слід віднести:

1. Аналіз іміджу суб'єкта піару, шляхом з'ясування про нього суспільної думки.
2. Розробка стратегії протидії кризам.
3. Власне реалізація ПР-програми через налагодження комунікації з аудиторією [6, с. 69-71].

Сьогодні у сфері публік релейшинз оперують двома основними поняттями щодо кризових ситуацій – це «управління кризою» та «кризові комунікації».

Управління кризою – це насамперед, передбачення кризової ситуації, за допомогою підготовки до такого розвитку подій, тобто – планування. Але управління повинне включати і засоби зв'язку, тобто комунікацію яка буде спрямована на встановлення довіри між установою та, наприклад потерпілими від кризи особами. Ці дві категорії матимуть позитивний ефект, тільки тоді, коли будуть органічно поєднуватись разом [13 с. 528].

Кризова програма розроблена ПР – службами, окреслює перелік альтернативних заходів, які повинні здійснити учасники антикризової команди в усіх можливих кризових ситуаціях відповідно враховуючи особливості реальної ситуації [13, с 533].

Підготовка до кризової ситуації, згідно Пітеру Гріну має включати ряд заходів, до яких слід віднести: 1) Визначення кризової команди та призначення за кожним учасником відповідної ролі, включаючи відповідальну особу за комунікацію із ЗМІ, координатора та відповідального за весь колектив. 2) Підготовка заходів та процедур, щоб уникнути випадковостей. При цьому дії повинні стати типовими. Сюди ж можна віднести наявність необхідного

каталогу телефонних номерів та каналів комунікації. 3) Сукупності фізичної підтримки ситуації, які дозволять керувати кризою незалежно від можливого краху самої установи. 4) Підготовка усіх учасників команди установи, яких торкнеться криза, з її появою [2].

Американські ПР – фахівці пропонують наступні дії у випадку кризи:

1) Назначте відповідальну людину, якій довірятиме преса та яка зможе виступати від імені всієї організації.

2) Створіть так званий «центр інформування» звідки журналісти зможуть отримувати найсвіжіші новини.

3) Будьте максимально доступними, дозвольте телефонувати вам навіть в неробочий час.

4) Аналізуйте суть дзвінків, щоб знати, що найбільше цікавить журналістів.

5) Будьте відкритими. Не перебільшуйте або не применшуйте проблеми [12, с. 493- 494]

Коли складається кризова програма, піармени повинні виявити проблемні ділянки в роботі установи, які можуть призвести до виникнення кризової ситуації. На кожен таку критичну ситуацію, розробляється система заходів та їх послідовність проведення за альтернативними варіантами [13, с. 533-534].

Починати дії з врегулювання кризової ситуації необхідно, в момент її виникнення, щоб запобігти виникненню необ'єктивних версій, які прийдеться в кінцевому підсумку коментувати та спростовувати, що створюватиме додаткові труднощі [8, с.509].

Планування на випадок кризи можна покласти на головне місце в таких напрямках діяльності, які пов'язані із збереженням прибутків чи утримання власності [8, с. 495]

Західні експерти неодноразово наголошують на важливості планування та підготовки експертів. Це й зрозуміло: новизна кризової ситуації частково знята, а тиск, який неминуче призводить до поганих рішень, зник. Сем Блек підсумовує західний досвід до таких загальних принципів: 1. Потрібне негайне

реагування на запити ЗМІ. 2. Розкривайте лише відомі факти та уникайте здогадок про причини та жертви. 3. Коли буде зібрано достатньо поганих новин, слід негайно провести прес-конференцію. Вона має розміщувати якомога повнішу інформацію та відповідати на всі запитання преси. 4. На прес-конференції має бути присутньою перша особа. Її відсутність справить дуже погане враження. Особливої уваги вимагає роль оратора, оскільки його зовнішність, жести чи навіть тембр голосу впливають на телеаудиторію. 5. Особливу увагу приділіть близьким потерпілих. Установа повинна демонструвати якомога більшу участь. На цьому етапі формується суспільна думка про неї [1].

Прикладом вдалого вирішення кризи за допомогою засобів PR, можна навести ситуацію, яку описав Г. Почепцов на основі «Біблії» американських піар. Це ситуація, в якій опинився американський лайнер «Crystal Harmony». На дорогому судні трапилась пожежа, проте обійшлося без потерпілих. Капітан сповістив про це ПР - директору, котрий надав йому інструкцію, яку потрібно було використовувати у таких випадках. Ця інструкція містила 5 пунктів в залежності від ситуації, яка могла виникнути. Всі вони були продумані заздалегідь, включаючи навіть роботу із засобами зв'язку. Варто відмітити що кожен вищий працівник мав можливість ознайомитися з цим планом. Оскільки всі пункти плану були добре опрацьованими заздалегідь, включаючи роботу з пресою, вирішення проблеми пройшло досить вдало. [12, с. 497-498].

Ще одним вдалим прикладом розв'язання кризи, можна навести ситуацію з шоколадними батончиками «Марс» у Великій Британії. Фабриці висунули звинувачення, що у тестуванні над тваринами їм підмішують у шоколад отруту. Компанія «Марс» вирішила, що якщо вони заберуть свою продукцію з полицок магазинів, то це послужить прямим доказом висунутих звинувачень. Тому кожен батончик було перевірено у магазині. І тільки невеликий спад продаж відбувся за три місяці. Звинувачення виявились не правдивими. Але вони могли виявитись правдивим, при цьому великою проблемою став би пошук шоколадки, яку наприклад хтось уже купив і заховав для подарунку. Тому

Френк Джефкікс зазначає: «Компанію поважатимуть, коли вона буде чесною та визнає свою помилку і запропонує відшкодування завданих збитків» [3].

Загалом в умовах кризової ситуації робота ПР- служб є достатньо різною, але одне з найголовніших значень має, їхня здатність забезпечувати належну комунікацію, як в межах установи, так і поза нею [13, с. 536].

Ключовим принципом комунікації в умовах кризи є «не замикатись», якщо виникла проблема. Ефективним засобом дієвого впливу на кризову подію тут стає відкрите та швидке інформування, що надає точні відомості пресі, яка знаходиться у центрі подій. Більшість фахівців зв'язків з громадськістю вважають, що головним правилом комунікації в умовах кризи повинно бути «скажіть усе і скажіть це негайно» [7, с. 333].

Коли інформацію про подію надають швидко, вона як правило допомагає запобігти виникненню зайвих чуток. Щодо цілей які вона несе то це, звісно ж подолання кризи, зменшення збитків та відновлення довіри до себе [7, с. 333].

Людство весь час проходить крізь кризові ситуації, проте слабо вчиться на попередніх помилках. Кризова ситуація – це гра без правил. Паблік рілейшинз вчить нас, що успіх прийде до того, хто грає по правилах. так як в цих випадках гра передбачає повчання та навчання. Тільки так можна побороти некерований розвиток ситуації [12, с. 500].

На різних рівнях розвитку, ми постійно стикаємося з різними варіантами кризових ситуацій. Одним із них є конфлікт. Проте, на відміну від криз, його вважають нормою. Помилковим є тільки його розв'язання не правильними способами, але в загальному він сприяє зміцненню системи, так як виявляє її головні вразливі місця. Звідси і зростає увага до його правильного розв'язання а не ігнорування [12, с. 486].

По відношенню до управління конфліктними ситуаціями деякі дослідники виокремлюють два основні види зв'язків з громадськістю. Це ініціативний та реактивний піар. Ініціативний піар – передбачає вживання необхідних мір, щоб придушити конфлікт ще на початковій стадії або взагалі запобігти його виникненню. Реактивні зв'язки з громадськістю називають

лікувальними або оборонними паблік рілейшинз, вони відрізняються від попередніх тим, що починають застосовувати необхідні міри лише тоді, коли конфлікти вже виникли [4, с 106].

Згідно досліднику Огбуоші Л. зв'язки з громадськістю використовують такі стратегії для управління, розв'язання конфліктів:

1) Переговори – це стратегія зв'язків з громадськістю, яка використовується для вирішення конфліктів, за допомогою якої сторони конфлікту обговорюють і погоджуються вирішити свої розбіжності. цій стратегії беруть участь тільки сторони конфлікту.

2) Посередництво - ця стратегія включає третю сторону, як правило, до складу якої входять експерти зі зв'язків з громадськістю та зацікавлені сторони з обох сторін таких конфліктів, як-от політичні, релігійні чи традиційні лідери. Сторони, що використовують посередництво застосовують зв'язки з громадськістю для врегулювання конфлікту шляхом переконання, що може призвести до переговорів між сторонами конфлікту.

3) Розслідування – ця стратегія використовує комісію з розслідування, до складу якої входять експерти зі зв'язків з громадськістю та інші відповідні зацікавлені сторони, для дослідження причин конфлікту та дає далекосяжні рекомендації, що ведуть до вирішення конфлікту.

4) Примирення – включає себе як посередництво, так і розслідування, як засіб за допомогою якого докладаються зусилля для дослідження причин конфлікту, посередники відіграють свою роль для заспокоєння обох сторін конфлікту.

5) Арбітраж – включає судовий процес, у якому конфлікти вирішуються нейтральним органом, трибуналом або комісією або звичайним судом компетентної юрисдикції.

6) Мас медіа. За допомогою засобів масової інформації, таких як газети, радіо, телебачення, журнали тощо, можна вирішити конфлікт. Відповідальність тут лежатиме на експертах зі зв'язків з громадськістю, в обов'язок яких входить

написання переконливих статей і матеріалів, спрямованих на вирішення конфліктної ситуації.

7) Громадська думка: це стосується поглядів та думок, висловлених більшістю з питань, що мають суспільне значення. Експерти зі зв'язків з громадськістю використовують громадську думку для оцінки почуттів і ставлення людей до конфлікту, і це забезпечує вихід із конфлікту.

8) Пропаганда. Існує чимало засобів пропаганди. Але який би із них не обрав фахівець з паблік рілейшинз він має ґрунтуватися на фактах, а не на брехні [5, с. 169-171].

Комунікація не менш важлива і у вирішенні конфліктних ситуацій. Стратегії паблік рілейшинз включаючи переговори, посередництво, розслідування, примирення, арбітраж, мас медіа, громадську думка та засоби пропаганди, тощо застосовуються для вирішення конфліктів з використанням комунікації як засобу. Кожна зі стратегій використовує усі види комунікації, які допомагають управляти конфліктами. Комунікація – це масло, яке пом'якшує колеса прогресу в управлінні конфліктами [4, с. 108].

Слід також зазначити, що появу конфліктів спричиняють такі основні фактори:

- 1) Недостатність інформації та неточність викладених фактів.
- 2) Навмисне перекручування суті подій за допомогою сторонніх фактів.
- 3) Спеціальне поширення неприємної інформації, яка може образити якусь із сторін конфлікту.
- 4) Недооцінка значення фактів.
- 5) Применшення чи приховування інформації, що може викликати підозру та відчуття нещирості.
- 6) Ненавмисне та навмисне поширення фейкової інформації;
- 7) Шельмування особистості, інституту влади.
- 8) Ненадійність експертів, джерел інформації.
- 9) Розповсюдження чуток.
- 10) Обмеженість чи надлишок поданих повідомлень

11) Неправильна інтерпретація подій.

12) Суперечливе подання законів, політики, правил, стереотипів дій, тощо [8, с. 489-490].

Основними принципами, котрі допоможуть контролювати внутрішні конфлікти у політичній комунікації є: 1) уникнення однодумства, дотримання якомога ширшого погляду на проблеми; 2) діяння за принципом оптимального інформування при висвітленні позитивної та негативної сторони того, що відбувається [8, с. 490].

Висновок. Таким чином, можна сформулювати такі базові судження стосовно викладеної проблематики:

1) Тільки засобами публік релейшинз кризові та конфліктні ситуації, подолати не можливо, проте ними можна управляти за допомогою ПР-технологій.

2) Доцільним буде витратити ресурси задля попередження виникненню кризової та конфліктної ситуації, ніж при їхній появі продемонструвати свою розгубленість і діяти в останній момент, коли такі ситуації уже розгорілися.

Отже, основним завданням фахівців в області публік релейшинз в таких надзвичайних ситуаціях є розробка та застосування ефективних ПР-технологій, які допоможуть подолати чи зменшити небезпечні наслідники, до яких можуть призвести кризові та конфліктні ситуації. Ефективний кризовий менеджмент, як один із найважливіших напрямів PR-діяльності проявляється в обміні інформацією та здійсненні необхідних заходів спрямованих на подолання негативної інтерпретації кризових подій та відновлення довіри громадськості.

Список літератури

1. Black S. The essentials of public relations. - London, 1993
2. Green P. S. Winning PR tactics. – L., 1994. – P. 139.
3. Jeflcins F. Public relations. - London, 1992.

4. Nwokwu H. A. Public Relations and Crisis Management: Theoretical Analysis / H. A. Nwokwu, J. A. Chinasa // South-East Journal of Public Relations / H. A. Nwokwu, J. A. Chinasa., 2018. – (Vol. 1). – С. 101 –109.

5. Ogbuoshi, L. (2011). "Applying Public Relations Strategies in the Resolution of Community Conflict in Nigeria". In Nwosu, I.E. and Wilison, D.(eds.). Communication, Media & Conflict Management in Nigeria. Enugu: Prime Targets Limited.

6. Болотова В.О. Паблік рілейшенз в ОВС: Конспект лекцій. – Харків: Вид-во НУВС, 2001. – 100 с.

7. Королько В.Г. Основы паблік рилейшнз / В.Г. Королько. – К.: Ваклер, 2000. – 326 с.

8. Королько В.Г., Некрасова О. В. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика: Підр. для студентів вищих навчальних закладів / 3-тє вид., доповн. і перероб. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 831с.

9. Мойсєєв В.А. Паблік Рілейшенз. Навчальний посібник,. К.: Академвидав, 2007. – 224 с.

10. Паблік рилейшнз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-1386.html>

11. Паблік рілейшнз у кризових ситуаціях [Текст] / М.С. Гурицька // Політологічний вісник : збірник наукових праць. — Київ : ІНТАС, 2011. — Вип. 56. С – 10.

12. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001. – С . 656.

13. Тихомирова, Є. Б. Зв'язки з громадськістю [Текст]: навч. посіб. / Є. Б. Тихомирова. – К.: НМЦВО, 2001 – 560 с.

14. Халімбекова М. В. Магістерська дисертація на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 054 «Соціологія» на тему: «PR в діяльності соціологічних служб України» / Халімбекова Маріам Важидівна – Київ, 2018. – 86 с.

**Лелет Я.,
студент другого року навчання
магістерської програми
спеціальності «Політологія»,**

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИМИ ДЕРЖАВАМИ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ

Україна сьогодні є важливим партнером Європейського Союзу як один із головних транзитерів нафти та газу на західний ринок. Розширення Європейського Союзу і приєднання до нього країн Центральної Європи сприяє зростанню ролі України як транзитної держави і відкриває нові перспективи для українсько-європейської співпраці.

Країни-сусіди ЄС сьогодні й у майбутньому відіграватимуть життєво важливу роль в енергетичній політиці Союзу. Вони постачають переважну частку потрібних ЄС природного газу та нафти, а також забезпечують транзит первинної енергії до ЄС. Ці країни поступово ставатимуть повноправними, важливими і рівними гравцями на внутрішньому газовому та електричному ринках ЄС.

ЄС визнавала той факт, що Україна є найважливішою транзитною країною для російського газу, який подавався до Західної Європи, адже 80—90% російського газу експортували через українську територію. Головна транзитна мережа України становить приблизно 14 тис. км газопроводів, пропускна спроможність яких щорічно може становити 170 млрд. м куб. із потужністю в 30 млрд. м куб. Україна має другий після Росії потенціал сховищ природного газу в Європі. Саме тому був ЄС зацікавлений у стабільному,

надійному та безпечному функціонуванні українських мереж транспортування газу та нафти [1].

Це одне з головних завдань співпраці ЄС та України в енергетичній сфері, окреслених 2001 р. Взаємини Європейського Союзу з Україною в галузі вуглеводневого палива базуються на двох основних принципах: заохочення реформ у цій галузі та посилення надійності та безпеки відповідних транспортних мереж Україна – Європейський Союз.

Сьогодні Європейський Союз імпортує близько 40% газу, потрібного для внутрішнього споживання. Зважаючи на те, що європейські структури постійно прагнуть бути мінімально залежними від зовнішніх чинників чи партнерів, відстоюючи політику диверсифікації, таку цифру можна назвати значною.

Втім, згідно з прогнозами, з часом самостійність ЄС в енергетичній сфері не збільшиться — до 2020 р. залежність від імпорту газу країн ЄС сягне 67% . Російська Федерація відіграла значну роль у газовій політиці ЄС, забезпечуючи 40% від загального імпорту природного газу Європейського Союзу. Практично 90% газу, що надходить до ЄС з Росії, транспортувалося через територію України (у 2001 р. Україна транспортувала близько 106 млрд. м куб. російського газу зі 120 млрд. м куб. експортованого газу з Росії, контракт на 2003 р. передбачав перекачку в ЄС не менше 110 млрд. м куб. газу) з України транспортування газу відбувається за наступними схемами: Україна — Словаччина (зі Словаччини, в одному напрямку — до Чехії та Німеччини, в іншому — до Австрії, Хорватії, Словенії та Італії), Україна — Угорщина (в основному для власного споживання), Україна — Польща (в основному для власного споживання, однак Польща також є транспортером російського газу)[2]. Таким чином, Україна була найбільшим постачальником російських газових послуг для європейських споживачів.

Раніше ЄС сприймало Україну, як територію для транзиту газу, але після 24 лютого 2022 року все кардинально змінилося. Україна розірвала всі дипломатичні та фінансові відносини з РФ, це призвело до налагодження нових

каналів поставок палива в країни Європи, і визнання України, як сильного союзника, і партнера.

Список літератури

1. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центрально-європейськими сусідами / Зб. наук. ст. – К.: Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень . 2004.
2. Горбенко Г.М. Інтеграція України в ЄС (економічний і політичний аспекти) // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Львів, 2018. – Вип. ХХІХ. – Т. 1. – С. 99 – 106.

Миколайчук О.,
студент другого року
навчання магістерської програми
спеціальності «Політологія»,
Доцяк І.І., канд. політ. наук,
доцент кафедри політології

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (НА ПРИКЛАДІ ЯРЕМЧАНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, місцеве самоврядування зіткнулось із величезними викликами. Від належного функціонування місцевої влади у перші години війни залежала доля мільйонів людей. Влада повинна була координувати збройну відсіч агресору, водночас, забезпечуючи вивезення людей у безпечні райони країни. Від позиції місцевої влади залежало на скільки швидко

окупаційні війська просуватимуться в глиб території України. Бачимо, що на сході України, де при владі перебували проросійські сили, були виявлені значна кількість колаборантів. Натомість, місцева влада на заході України повинна була координувати прийом біженців з районів ведення активних бойових дій, надавати допомогу релокованим підприємствам, створювати підрозділи територіальної оборони, мобілізувати матеріальні та людські ресурси. По суті, на плечі органів місцевої влади були покладені нові, не притаманні їм функції.

Метою даного дослідження є аналіз ролі та специфіки роботи органів місцевої влади в умовах російсько-української війни та воєнного стану на прикладі Яремчанської міської територіальної громади.

24 лютого 2022 року, близько 4 години ранку, розпочалося повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що супроводжувалося ракетними ударами по всій території України. О 3:40 ранку російська танкова колона вдерлася в Україну на територію Луганської області. Незадовго до 05:00 за українським часом (UTC+2) Путін оголосив, що прийняв рішення розпочати спеціальну військову операцію на сході України. За кілька хвилин після оголошення війни Росія запустила крилаті та балістичні ракети по аеродромах, військових штабах і військових складах у Києві, Харкові, Івано-Франківську, Луцьку, Дніпрі, Василькові. Сталися вибухи в Києві, Харкові, Одесі та на Донбасі. Повітряний простір над Україною був повністю закритий для цивільної авіації. Зеленський оголосив про розрив дипломатичних відносин із Росією. [10] Близько 7 ранку Президент В. Зеленський оголосив про запровадження в Україні воєнного стану. *«У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану" постановляю: ввести в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб»,* – йдеться в Указі Президента [1]. Згодом воєнний стан буде продовжено. Указом Президента України, що був

затверджений Законом України, обласні, Київська міська державна адміністрація, органи місцевого самоврядування мали утворити *ради оборони* та забезпечити сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. У населених пунктах на територіях активних бойових дій створили військові адміністрації.[7] Держава формує військові адміністрації на основі обласних та районних державних адміністрацій. Працівниками цих структур стають люди, що раніше працювали в державних адміністраціях, військовослужбовці, представники правоохоронних органів та служб цивільного захисту. Очолили новостворені органи голови відповідних ОДА. Щоб ефективно протидіяти окупантам, військові адміністрації одночасно виконують функції військових та державних органів влади.[9] . Цього ж дня Володимир Зеленський підписав Указ про мобілізацію. *«У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пунктів 1, 17, 20 частини першої статті 106 Конституції України постановляю: оголосити та провести загальну мобілізацію»*, – йдеться в Указі Президента [3]. Мобілізація проводиться на всій території України, крім тимчасово окупованих територій, станом до 24 лютого. Мобілізація проводиться протягом 90 діб з дня набрання чинності цим Указом. Вже в перші дні війни Збройні сили України продемонстрували свою силу, незламність, неймовірну мужність у протистоянні з переважаючими силами ворога. Все це не було б можливим без змінення нашої обороноздатності, починаючи з 2014 року. Проте війна показала, що фінансування оборонної промисловості та Збройних сил виявилось замалим. Незважаючи на це, Україна вистояла завдяки мужності наших солдатів та зусиллям міжнародних партнерів, волонтерів та простих українців. Армія України змогла стримати натиск «другої армії світу» та вщент розвінчала міф про непереможність російської армії. Війна з Росією показала позитивні

наслідки реформи децентралізації в країні. Децентралізація суттєво розвинула місцеве самоврядування, голови та місцеві ради громад за час реформи дійсно стали суб'єктами. Тепер не існує регіональних «намісників», які могли б «здати» ворогу ту чи іншу область чи громаду. Кожна територіальна громада в Україні обрала місцеву владу, що в більшості має чіткі проукраїнські позиції і не збирається поступатися окупантам. Ще до повномасштабної війни з Росією рівень довіри до місцевої влади серед громадян був одним з найвищих серед інших інституцій у нашій державі. Після 24 лютого ця довіра тільки укріпилася, оскільки місцева влада стала ще ближчою до людей. Тому навіть за умов захоплення обласних центрів російська армія не зможе втримати контроль над територіями обласних громад. Нині голови та місцеві депутати є справжніми лідерами у своїх громадах. Це зрозуміли окупанти – почали викрадати і катувати голів громад і місцевих депутатів, щоб останні співпрацювали з ними.

[11] Органи місцевого самоврядування всіх рівнів співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями, а також за потреби погоджують окремі повноваження. Водночас, закон про воєнний стан за певних умов дозволяє припинити роботу органів місцевого самоврядування [9]. Тому питання ефективності роботи місцевої влади є надзвичайно актуальним, як і питання колаборації місцевої влади з окупантами. Під час воєнних дій окремі населені пункти України опинилися під тимчасовою російською окупацією. Перед представниками тамтешніх ОМС постало питання щодо дій за таких умов. Правова група Офісу підтримки реформи з децентралізації Мінрегіону підготувала Роз'яснення щодо можливих дій і рішень в умовах окупації [7]. Депутатам місцевих рад, у разі неможливості проводити пленарні засідання на тимчасово окупованих територіях України, зокрема – у зв'язку із загрозою їхньому життю чи безпеці, достатньо просто утримуватись від участі у роботі місцевої ради та діяльності робочих органів місцевої ради (депутатські комісії, групи тощо). У таких випадках Президент України може призначати військові адміністрації населених пунктів там, де це дозволяє закон та поточна ситуація. При можливості, посадові особи та працівники місцевого самоврядування,

комунальних підприємств, установ та організацій мають виконувати свої посадові обов'язки, визначені законодавством та Планом запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану (Розпорядження КМУ № 181-р від 24.02.2022 р.). А тому усі дії, направлені на забезпечення життєдіяльності громади треба виконувати, якщо це безпечно для життя працівників. Водночас, згідно з ч. 4 ст. 111-1 Кримінального кодексу передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням та співпраця з ворогом вважається колабораційною діяльністю. [6] Додаткові функції, які випали на долю місцевої влади у перші дні війни, стосувалися великого напливу внутрішньо переміщених осіб. Органи місцевої влади організували реєстрацію відповідного статусу, видачу довідок і за допомогою членів громад налагодили процес розміщення людей, які покинули свої оселі. [7] З такими та рядом інших проблем зіткнулася і Яремчанська міська територіальна громада. До початку повномасштабного вторгнення, Яремчанська міська рада не встигла отримати сирени для оповіщення повітряної тривоги, тому в перші дні війни були проблеми з інформуванням населення стосовно повітряних тривог, яке тимчасово проводилося на офіційні сторінці Міської ради в Facebook. Протягом кількох днів сирени були встановлені.

В перші дні війни в Яремчанську громаду прибула велика кількість переселенців, тому місцева адміністрація рекомендувала фіксувати паспортні дані осіб, яких люди приймали до себе. Процес реєстрації внутрішньо переміщених осіб у ЦНАПі Яремчанської міської ради. розпочався 27 лютого. Місцева влада закликала реєструватися військовозобов'язаних чоловіків переселених з інших регіонів України. Також в перший день війни було вимкнено нічне вуличне освітлення з метою безпеки. [12] Яремчанська міська рада 25 лютого повідомила на сторінці у Facebook про введення комендантської години з 22:00 до 8:00 у громаді та по області [12]. Паралельно було заборонено продавати алкоголь.

В Україні з 1 січня 2022 р. запрацював Закон «Про основи національного спротиву» [4]. Вже 26 лютого місцевою владою було порушене питання про формування загонів місцевої територіальної оборони. Цього дня охочих записатися у лави територіальної оборони (далі – ТрО) було надзвичайно багато (близько 800), багато охочих взагалі не проходили військову службу та не мали бойового досвіду. Проводився облік і відбір осіб з воєнним досвідом, все відбувалося з погодженням районної військової адміністрації.

Закон «Про основи національного спротиву» зазначає: *«Територіальна оборона ґрунтується на принципах територіальності, масовості, мінімального часу на розгортання та приведення підрозділів територіальної оборони у готовність до дій. [...] Для організації підготовки, підтримки, забезпечення та виконання завдань територіальної оборони на постійній основі функціонують: у районних державних адміністраціях (районних військово-цивільних або військових адміністраціях у разі їх утворення) – штаби районів територіальної оборони.[...] Безпосереднє керівництво територіальною обороною здійснюється: у межах району територіальної оборони – керівником району територіальної оборони через штаб району територіальної оборони»* [4]. У громаді розпочався збір коштів на потреби Територіальної оборони та Збройних сил України (далі – ЗСУ). Також у громаді було сформовано підрозділи добровільної дружини, які здійснювали нічне патрулювання громадою. Згодом, 3 травня Верховна Рада України прийняла зміни до Закону України «Про основи національного спротиву», згідно яких дозволяється застосування Територіальної оборони ЗСУ в районах ведення бойових дій [8], після чого 100 добровольців Яремчанської ТрО відправилися на схід України. Тому вже 10 травня місцевою владою було прийнято рішення про створення добровільного формування «Яремчанська варта» для охорони та забезпечення громадського порядку. Влада громади налагодила функціонування закладів харчування в місті та інших суб'єктів господарювання, було зібрано весь камуфляжний одяг для потреб ЗСУ, у приміщеннях Міської ради та ліцеїв організовано збір коштів, продуктів та

інших засобів першої необхідності для переселенців. Осіб яких не змогли прийняти місцеві жителі, реєстрували та розміщували в Яремчанському ліцеї №1, а згодом і в інших ліцеях громади. Паралельно в ліцеях проводилися різноманітні курси з домедичної підготовки, плелися камуфляжні сітки для потреб ЗСУ. Через розміщення біженців в школах Яремчанської громади, навчання продиться дистанційно. В цей час свою активну діяльність проводили волонтерські організації («Борщик Дорянський», Благодійний фонд «Розвиток Яремчанської територіальної громади», «Паляниця» та ін.), проводилися різні благодійні акції, Курс молодого бійця при штабі волонтерської організації «Паляниця» тощо.

Неодноразово Яремчанська громада отримувала допомогу з медичним обладнанням та речами від міста-партнера Намислува (Польща), частину якої також відправляли в зону бойових дій. Паралельно значну допомогу надавав Благодійний фонд «Карітас Коломия». Завдяки роботі керівництва громади та співпраці із закордонними партнерами, вдалося налагодити процес з надання гуманітарної допомоги з міст країн Польщі, Франції, Хорватії. Це дало можливим зробити резерв продуктів харчування, овочів та фруктів, медикаментів, одягу, засобів гігієни для забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб, які проживають у нашій громаді. [12]

З початку воєнних дій Виконавчий комітет на чолі з міським головою Андрієм Мироняком працював у штатному режимі в умовах воєнного стану. Щоденно проводилася робота з тимчасово переміщеними людьми: поселення, харчування, забезпечення гуманітарною допомогою. Комунальні служби безперервно виконували свою роботу. Яремчанська центральна міська лікарня та Яремчанський центр первинної медико-санітарної допомоги цілодобово надавали допомогу всім потребуючим пацієнтам. Активно працював Волонтерський гуманітарний центр в Яремчанській міській раді. 24 березня розпочалися безоплатні екскурсії містом. [12]

За весь час в громаді було зареєстровано близько 6-7 тисяч переселенців, проте багато людей не зареєструвалися у ЦНАПі, тому цифра може сягати

понад 10 тисяч осіб. В цей час влада неодноразово закликала місцевих жителів лояльно ставитися до переселенців, підтримувала громадський порядок.

24 березня Яремчанська громада на потреби ЗСУ передала 6 одиниць техніки, а станом на 18 квітня – 30 одиниць техніки. Яремчанська громада постійно забезпечує військових найнеобхіднішим: тактичний військовий одяг та взуття, плитоноски, розвантажувальні жилети, бронежилети, каримати, спальники, ліхтарі, аптечки й медикаменти, засоби гігієни та інші потрібні речі, велика кількість продуктів. У місцевих ліцеях з початку вторгнення Росії прихистили більше півтисячі людей, що постраждали від війни. Їх постійно забезпечують трьохразовим безоплатним харчуванням, необхідними засобами гігієни та речами першої необхідності. [12]

Яремчанська громада намагається створити постраждалим людям максимально комфортні та безпечні умови перебування. Зроблено запас продуктів харчування на випадок проблем із постачанням. Закуплено більше 10 т борошна, 100 л соняшникової олії, заготовлено велику кількість картоплі, моркви, яблук, крупів, продуктів довгострокового зберігання, консервів, тощо. [12]

Багато захисників з Яремчанської громади загинули на фронті, тому місцева влада займається питанням героїзації захисників громади та допомагає сім'ям загиблих. У червні Міська рада винесла на громадське обговорення питання, щодо декомунізації та перейменування вулиць Руднева, Ковпака, Пушкіна, Мічуріна; мешканці громади активно брали участь у опитуваннях та обговореннях і внесли свої пропозиції на розгляд Міської ради, опісля чого влада буде вирішувати ці питання на подальших сесіях.

Влада громади разом з волонтерськими організаціями продовжувала проводити благодійні акції, спортивні змагання, ярмарки та зібрала чималі кошти на потреби ЗСУ. Влітку волонтерські організації громади продовжували отримувати допомогу з різних країн Європи, ще кілька автомобілів від жителів громади було передано Збройним силам України.

З кінця травня влада громади займалася питанням підготовки всіх відповідних державних та комунальних структур до опалювального сезону. Деякі проблеми виявилися під час підготовки освітніх закладів до навчального року. Яремчанська гімназія №3 у мікрорайоні Ямна виявилась не готовою до стаціонарного навчання учнів в умовах воєнного стану, адже приміщення ліцею є дерев'яним, а відповідного укриття ліцей не має; тому владою громади спільно з батьківським комітетом, було прийнято рішення про реорганізацію закладу, відповідно гімназія стала філією Яремчанського ліцею №1. Батьки не підтримали варіант підвозу дітей на навчання в Яремчанські ліцеї №1 і 2, натомість виступили за дистанційну форму навчання. Також владою було виділено кошти на обладнання бомбосховищ у Яремчанському ліцеї №1 і №2 та Микуличанському ліцеї. З 1 вересня всі заклади освіти успішно запрацювали, включно з гімназією у м-ні Ямна. [12]

З нагоди дня міста Яремче 31 липня, міський голова Андрій Мироняк звернувся до мешканців громади: *«Сьогодні особливий день – Яремчу 235 років! У такі моменти ми відчуваємо гордість за свою малу батьківщину, сповнюємося почуттям єднання тисяч таких різних і водночас рідних людей. Щороку Яремче відвідують тисячі гостей, які їдуть звідусіль, щоб насолодитися його красою і культурою, гостинністю місцевих жителів. У непростий час війни громада показала, що це місто надійного тилу. Місто, яке зіграло любов'ю тисячі людей України, що знайшли тут тимчасовий прихисток. Дякую всім вам за небайдужість до долі рідного міста, тим, хто словом і ділом змінює кожного дня життя на краще»* [12]. Беззаперечно, Яремчанська громада стала надійним прихистком для багатьох внутрішньо-переміщених осіб, мешканці громади згуртували свої сили і щодня працювали та продовжують працювати задля нашої перемоги. Тому завдяки успішній реформі децентралізації, громада стала більш згуртованою та успішно розвивається, навіть у воєнний час, і є надійним тилом нашої армії.

Ті громади, які постраждали від російської агресії, та нині звільнені від окупації, розпочали відбудову територій. Представники місцевого

самоврядування обстежують пошкоджене житло, оцінюють збитки й вже отримують від держави ресурси на відшкодування завданої шкоди. [7]

Саме тому, для ефективної підтримки економіки країни у військовий час потрібна консолідація українського тилу, без ефективної роботи кожної громади, армія та економіка України була б у вкрай важкому стані. Завдяки консолідації влади на місцях та підтримці економіки країни, наша армія успішно бореться з агресором і дає йому відсіч, безперечно, і не без допомоги Західних союзників.

Висновки. В умовах широкомасштабного наступу ворога, ключову роль в ефективній обороні відіграло місцеве самоврядування. Від злагодженої роботи місцевої влади, в перші дні війни, залежала доля мільйонів людей та всієї країни. Громади, які напяму зіткнулися з ворогом зуміли ефективно протистояти наступу переважаючого противника, великі міста успішно тримати оборону, без злагодженої роботи місцевої влади не вдалося б евакуювати мільйони людей. В цей же час, громади на заході України зіткнулися з проблемою значних потоків внутрішньо переміщених осіб. Саме завдяки злагодженій роботі місцевої влади велика кількість людей, що втратили свої домівки, змогли отримати притулок. Яремчанська міська територіальна громада показала достатньо високу ефективність в умовах військового стану. З початку війни в громаді було організовано спільну діяльність влади, підприємців та громадянського суспільства щодо допомоги фронту, сформовано підрозділ територіальної оборони та місцевої дружини; прийнято та зареєстровано багато переселенців; зібрано чимало коштів та матеріальної допомоги Збройним силам України, зокрема завдяки плідній праці волонтерів, налагоджено прийом допомоги з європейських країн. Завдяки плідній праці місцевої влади та волонтерів, Збройні сили України мають надійний тил та ведуть успішну боротьбу з окупантами. Можна стверджувати, що успішне протистояння російській навалі стало можливе, в значній мірі, завдяки проведенню реформи децентралізації.

Список літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 13.05.2022).
2. Про добровольчі формування територіальних громад: Положення Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.05.2022).
3. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#n2> (дата звернення: 13.05.2022).
4. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 13.05.2022).
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.05.2022).
6. Деякі питання організації роботи ОМС в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14666?page=12> (дата звернення: 13.05.2022).
7. Місцеве самоврядування в умовах війни: підсумки за період від 24 лютого до 30 квітня. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriaduvannia-v-umovakh-viiny-pidsumky-za-period-vid-24-liutoho-do-30-kvitnia/> (дата звернення: 13.05.2022).
8. Національний спротив та участь у територіальній обороні. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Національний_спротив_та_участь_у_територіальній_обороні (дата звернення: 13.05.2022).
9. Олег Савичук Як працює місцеве самоврядування в умовах воєнного стану. *Українська правда* : веб-сайт. URL:

<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/23/7333907/index.amp> (дата звернення: 13.05.2022).

10. Російське вторгнення в Україну (2022). *Вікіпедія* : веб-сайт URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_(2022)) (дата звернення: 13.05.2022).

11. Чому імперська Росія не вистоїть проти українських громад. *Центр спільних дій* : веб-сайт. URL: <https://centreua.org/publikatsiyi-golovna/chomu-imperska-rosiya-ne-vystoyit-proty-ukrayinskyh-gromad/> (дата звернення: 13.05.2022).

12. Яремчанська міська рада – офіційна сторінка Facebook. URL: <https://www.facebook.com/yamiskrada> (дата звернення: 13.05.2022).

Мараховський Д.,
студент четвертого курсу
спеціальності «Політологія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФАНДРАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ

В умовах економічних трансформацій вичерпання потенціалу екстенсивного розвитку держави, наявність деструктивних тенденцій в її господарських комплексах призводить до обмеження фінансування суспільно значимих проектів, що обумовлює необхідність пошуку альтернативних джерел фінансових ресурсів. В цьому контексті важливе значення має фандрайзинг, як ефективний механізм залучення та використання позабюджетних ресурсів, зорієнтований на пошук джерел забезпечення соціальних програм, науково-дослідних проектів, діяльності неприбуткових організацій. При цьому фінансові ресурси можуть залишатися основним компонентом ресурсної бази організації за умови належного підходу до їх використання з урахуванням

майбутніх можливостей. Джерелами таких ресурсів виступають кошти приватних осіб, комерційних організацій, фондів, урядових організацій. Відтак множина питань пов'язаних з розвитком фандрайзингу в Україні зумовлює доцільність ґрунтовних теоретичних досліджень та практичних заходів в напрямку обґрунтування його особливостей та впровадження нових механізмів управління фінансовими ресурсами.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичним та практичним аспектам розвитку фандрайзингу присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених: Т. Артем'євої, А. Балашової, О. Башун, Т. Боголіб [2], Н. Бойчук, А. Глебової [3], О. Грабчак, М. Деліні, А. Дугласа, Л. Золотової, О. Овсянюк-Бердадіної [6], К. Келли, Р. Кларка, О. Комаровського, Т. Крупського, С. Куц, І. Похіли, А. Соколової [10], Н. Соломянюк [11], Г. Тульчинського, О. Чернявської, О. Шекової, О. Шниркова.

Незважаючи на наявність багатьох публікацій із проблематики фандрайзингу, подальшого дослідження потребують особливості його розвитку та можливості імплементації інструментарію фандрайзингу з урахуванням специфіки сучасних економічних умов.

Мета статті полягає в аналізі особливостей розвитку фандрайзингу в Україні та оцінці його результатів для виокремлення напрямів оптимального застосування.

Виклад основного матеріалу. Нині у світі існує досить значна кількість організацій, фондів і установ, які мають значні фінансові ресурси і готові надати фінансову допомогу установам та організаціям, які потребують цих ресурсів на реалізацію проектів високої суспільної значимості. Процесом, здатним поєднати інтереси обох сторін, започаткувати між ними партнерські стосунки є фандрайзинг. Слово «фандрайзинг» походить від англійського «fundraising» — залучення ресурсів, коштів [12]. У сучасній українській мові існує два варіанти написання і, відповідно, вимови цього слова — «фандрейзинг» і «фандрайзинг». Його сутність полягає у тому, щоб

мобілізувати всі необхідні ресурси для реалізації соціально значущих проєктів на різних засадах із різних джерел фінансування.

У закордонній і вітчизняній літературі, присвяченій проблемам неприбуткових організацій, це поняття використовується у двох сенсах – широкому й вузькому. У широкому змісті слова фандрейзинг означає процес залучення матеріальних ресурсів, необхідних для реалізації соціальних ініціатив. У вузькому значенні – це система взаємозалежних заходів, спрямованих на залучення фінансів для вирішення соціальних проблем. Як бачимо, фандрейзинг у вузькому сенсі слова має на увазі одержання допомоги від спонсора тільки грошима, а фандрейзинг, як широке поняття, містить у собі також пошук товарів, послуг, приміщень, техніки та ін [8]. Однак існує і низка інших визначень поняття «фандрейзинг», зокрема:

- комплексна система заходів, що забезпечують пошук фінансових та матеріальних засобів, необхідних для реалізації проєктів (О. І. Шнирков, І. О. Мінгазутдінов) [14, с. 25];

- добровільна мобілізація внутрішніх та залучення зовнішніх ресурсів для безкорисного здійснення суспільно важливої діяльності (В. О. Снігульська) [9, с. 102];

- пошук ресурсів (людей, устаткування, інформації, часу, грошей та ін.) для реалізації проєктів та / або підтримання існування організації (Вікіпедія);

- мистецтво залучення коштів приватних осіб чи благодійних організацій, які надають фінансові ресурси у вигляді грантів (Партнерство громад фундація «Україна-США» (USAID));

- процес збору коштів та інших ресурсів, які використовуються, в основному, для реалізації соціально значимих програм (Центральноукраїнський регіональний навчальний центр).

Таким чином, на сучасному етапі під цим процесом розуміють мистецтво залучати фінансові та матеріальні ресурси на добровільних засадах для задоволення суспільно необхідних потреб або вирішення життєво складних ситуацій у певній громаді, суспільстві. Водночас, необхідно зазначити, що саме

це мистецтво водночас виступає індикатором не тільки якості життя певного суспільства, але і рівня його розвитку. Нині обмежувачими факторами не тільки благодійності, але і фандрейзингу в Україні є низка факторів:

1) використання «примусової благодійної допомоги» у державних закладах освіти, медицини тощо;

2) відсутність податкових стимулів;

3) велика кількість шахраїв і шахрайських схем;

4) відсутність єдиного інформаційного центру, який би мав всю інформацію про благодійні організації та їх представників, перевіряв законність їх існування, надавав юридичну допомогу тощо;

5) низький рівень юридичної і економічної культури населення тощо;

6) «нецільове» використання благодійних коштів та відсутність міри покарання за це;

7) фінустанови майже ніколи не попереджають людей, які збираються відкрити благодійний рахунок, що згідно із законодавством кошти, які спрямовуватимуться на нього, вважаються нецільовими й підлягають оподаткуванню, до цього додається ще й комісія самого банку тощо [3].

Ці всі фактори призвели до того, що у 2012 році за результатами дослідження рівня розвитку приватної благодійності у світі, яке щороку проводить авторитетна британська організація Charities Aid Foundation, Україна посіла 111-те місце, на шість позицій нижче порівняно з 2011-м роком. Соціологи фіксують в українському суспільстві стійку недовіру та загальне нерозуміння сенсу доброчинності, особливо поміж людей, яким за 35 [15]. Тоді як у 2010 р. Європейський центр фондаций у Брюсселі, що об'єднує близько 400 найбільших європейських фондів, уперше спробував зібрати офіційні дані країн – членів ЄС про кількість фондів, які працюють у регіоні, та про обсяг щорічних сум, які вони виділяють на реалізацію своїх програм. Результати приголомшили. На сьогодні в Європі:

- зареєстровані й активно працюють понад 110 тис. благодійних фондів;

- у них трудиться в середньому від 750 тис. до 1 млн людей (пряме працевлаштування);

- щорічно фонди виділяють на свої програми близько 100 млрд євро [5].

За результатами опитування фонду «Демократичні ініціативи» імені Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова, у грудні 2012-го виявили наступні тенденції:

1) з 15 тис. офіційно зареєстрованих у нас благодійних організацій реально працює щонайбільше 2 тис., тобто 15%;

2) лише 21 % українців підтримали добродійну діяльність організацій, і з них 6 % основним мотивом своєї участі в благодійності назвали довіру до благодійних організацій;

3) структура основних інструментів благодійності в Україні така: 43% – фінансовий внесок через благодійні скарбнички, 21 % – купівля товару, частина грошей від якої спрямовується на добродійність, 16 % – участь у благодійних акціях, організованих компанією – роботодавцем; 9% – банківське переведення – пожертвування; 6 % – купівля квитка на благодійний концерт, 5 % – благодійне sms, 2 % – купівля благодійної листівки; 11 % – волонтерство [5]. Зокрема, майже не розвивається, приміром, така популярна та ефективна технологія добродійності у світі, як sms-переказ коштів. Як зазначають представники мобільних операторів, від будь-якого повідомлення, навіть якщо воно благодійне, 20% спрямовується на ПДВ, 7,5% – збір до Пенсійного фонду. Таким чином, з умовної 1 грн., перерахованої людиною на добродійність, до кінцевого адресата дійде щонайбільше 45 к. [13].

Розвиток фандрайзингу сприяє забезпеченню ефективної діяльності некомерційних і громадських організацій, що потребують постійного залучення фінансових ресурсів для досягнення пріоритетних цілей за визначеними напрямками. Ключовим в діяльності цих організацій є пошук необхідних фондів фінансування, вибір інструменту фандрайзингу, що відповідає потребам і можливостям організації, належна презентація власних проектів та розробка програми заходів щодо їх втілення. При цьому фандрайзингова кампанія у

відповідності до цілей визначає завдання проектного та оперативного фандрайзингу. Проектний фандрайзинг спрямований на залучення фінансових ресурсів для реалізації проектів і програм. Він спонукає до збільшення попиту донорів, оскільки кошти витрачаються на реалізацію певного проекту з чітко визначеними завданнями, статтями витрат, а результатом фандрайзингу є досягнення конкретного соціального ефекту. Для донорів такі вкладення вважаються прийнятними, зручними для звітності та визначення ефективності, можливого отримання додаткових вигод, покращення іміджу компанії при успішній реалізації проекту. Разом з тим, оперативний фандрайзинг застосовується при нестачі коштів для погашення поточних витрат організації (оплати праці, використання товарів та послуг, видатків на відрядження, оплати комунальних послуг, придбання товарів і предметів тощо). Відтак для перетворення потенційних донорів на донорів, фандрайзеру необхідно провести добре сплановану та організаційно впорядковану роботу з використанням поетапного аналізу та контролю, результатом якої є обґрунтування унікальності та цінності реалізації його пропозиції взамін на задоволення мотиваційних потреб донора. Фандрайзинг передбачає не лише здобуття фінансових коштів, а й встановлення продуктивних особистих та інституціональних контактів з організаціями-донорами, які доцільно підтримувати з метою використання у довгостроковій перспективі. Саме тому, фандрайзинг передбачає наявність та формування спільних інтересів значного кола соціальних суб'єктів (бізнес-структур, органів державної влади, громадських організацій, приватних осіб), тобто являє собою соціальну технологію формування та розвитку багатовекторного соціального партнерства.

Аналізуючи особливості розвитку фандрайзингу в Україні доцільно акцентувати, що протягом 2013-2017 років вирізнялася сама динаміка джерел фінансування громадських організацій. Так, у 2017 році для забезпечення своєї діяльності громадськими організаціями було залучено 7,3 млрд. грн., що 16% більше, ніж у 2015 році та на 92% у порівнянні з аналогічним періодом 2013 року. При цьому найбільша частка загальної суми надходжень у 2017 році

припадала на надходження від благодійності – 52,3% (3,8 млрд. грн.). Цей показник у 2013 році складав 45,4% загального обсягу фінансування та досяг свого максимального значення у 2015 році – 58,8% [4]. Відповідна тенденція вказує на збільшення значущості благодійності протягом останніх років. Разом з тим, суттєво скоротилась питома вага надходжень з державного бюджету (з 7,1% у 2013 році до 3,6% у 2015 році та лише 2,7% у 2017 році) та членських внесків (з 13,3% у 2013 році до 9,7% у 2015 році та 9,9% у 2017 році). Така динаміка демонструє, що вказані джерела фінансування не є визначальними для забезпечення належної діяльності громадських організацій.

Протягом досліджуваного періоду змінювались також напрями використання залучених громадськими організаціями коштів. Так, у 2013 році питома вага витрат на благодійність у загальному обсязі витрат складала лише 20,1% (653,9 млн. грн.) та поступалася витратам на оплату праці – 27,1% (880,9 млн. грн.). У 2015 році спостерігалось максимальне значення даного показника – 36,7% (1,9 млрд. грн.), водночас витрати на оплату праці становили 16,3% (846 млн. грн.) використаних коштів. Незначне скорочення витрат на благодійність було характерним для 2016-2017 років. При цьому суттєво зросли частки витрат на оплату послуг (з 18,2% у 2013 році до 26,2% у 2017 році) та зменшилися частки витрат на сплату податків та зборів (з 8,9% у 2013 році до 2% у 2017 році). Відтак належна благодійна діяльність громадських організацій сприяє підвищенню їх фінансової стійкості, зміцненню іміджу серед місцевої громади, збільшенню кількості членів та волонтерів, стимулюванню активності населення до співпраці у розв'язанні значущих проблем, підтриманню поточної діяльності, масовому проведенню окремих заходів та акцій.

Основними інструментами фандрайзингу є державне фінансування, донорська допомога, реклама, підтримка бізнесу, фандрайзингові заходи, соціальне підприємництво, крауфандинг, ендавмент та фандрайзингові портали. При цьому за рахунок бюджетних коштів фінансуються переважно проекти децентралізації та місцевого самоврядування. Залучити бюджетні кошти громадська організація може шляхом участі в грантових конкурсах, які

передбачені бюджетом, якщо вона відповідає критеріям відбору учасників конкурсу. Надання грошових грантів сприяє не лише підвищенню іміджу та конкурентоздатності організації, але й вирішенню соціально значущих проблем, збільшенню добробуту населення, якості його життя, покращенню здоров'я, зростанню свідомості громадян країни [2].

Донорську допомогу некомерційні та громадські організації отримують від міжнародних фондів за умови успішного подання проектної заявки. Велика кількість донорських структур можуть надавати кошти без оголошення конкурсу з чітко визначеним дедлайном. Відтак важливими є конкурси посольств розвинених країн (США, Сполучене королівство Великобританії, ФРН), конкурси інституцій ЄС та ООН (Європейська комісія, Програма розвитку ООН), міжнародних та регіональних банків (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку), а також конкурси урядових структур іноземних країн (Міжнародна агенція розвитку США USAID, Німецьке товариство міжнародного співробітництва GIZ, Агенція міжнародного розвитку Швеції SIDA та ін.) [1]. В Україні працюють також чисельні неурядові фонди, що можуть підтримати проект у пріоритетній для них галузі (програми підтримки демократії, молоді, науки, культури).

Прибутки соціального підприємства спрямовуються на розвиток бізнесу, громадські справи та вирішення гострих суспільних проблем. Соціальний бізнес дозволяє громадським організаціям самостійно продумувати продукт для цільової аудиторії та продавати його. Завдяки продажу громадські організації отримують прибуток і використовують його з метою розв'язання певної соціальної проблеми.

Важливими для громадських організацій є послуги біржі соціальної реклами, які надаються безоплатно. Біржа виступає посередником між тими, кому потрібна якісна соціальна реклама, і тими, хто може її створити. Разом з тим, набули широкої популярності прес-тури, що пояснюють цілі та особливості діяльності організації, створюють суспільний вплив та цілісну глибину діяльності, а також допомагають привернути партнерів та спонсорів,

ЗМІ та інші цільові аудиторії [7]. Механізм фандрайзингу включає також сучасні засоби поширення інформації з використанням цифрової передачі даних, застосуванням візуальних подразників сприйняття інформації для залучення численної аудиторії до вирішення проблеми. Реалізація фандрайзингових проектів передбачає велику промокомпанію, яка базується на застосуванні всіх видів засобів масової інформації, громадських організацій, PR-компаній для розповсюдження інформації про проект та актуальність його реалізації, акцентуючи на важливості внеску і статусу кожного з його учасників.

Співпрацю людей, які добровільно об'єднують свої грошові чи інші ресурси з метою підтримки окремих людей або організацій називають краудфандингом. Він передбачає можливість людей матеріально підтримати важливі ініціативи або стартап-проекти. Краудфандинг-платформи дозволяють публікації в мережі та здійснення найрізноманітніших проектів. Головною умовою є встановлення мінімальної суми для реалізації проекту. Такий ресурс надає визначену кількість днів для збору вказаної суми, а якщо зібраних коштів недостатньо, вони повертаються інвесторам.

Ендавмент являє собою фінансовий інструмент, який передбачає, що некомерційна організація, отримавши кошти від надавача ендавменту, інвестує їх, а отриманий дохід спрямовується на передбачені надавачем цілі, пов'язані з розвитком соціальної інфраструктури на благодійній основі. Ендавмент дозволяє інвестувати кошти з метою отримання доходу, однак зобов'язаний направляти весь отриманий дохід на користь тих організацій, для підтримки яких він був створений. Відмінністю ендавменту від звичайної благодійної організації є виключно цільовий характер діяльності. Відтак ендавмент забезпечує фінансову стабільність благодійної діяльності за допомогою отримання гарантованого пасивного доходу, формування довготривалого джерела фінансування певної некомерційної діяльності.

На сьогодні в Україні функціонує понад 10 українських та міжнародних фандрайзингових платформ для збору коштів широкого спектру ініціатив.

Найбільш популярними серед них є: Українська біржа благодійності; GoFundEd (збір коштів для освітніх проєктів); Na-Starte (збір коштів для проєктів); Indiegogo (інновації, технології, дизайн); GlobalGiving (фінансування некомерційних організацій); Kickstarter (мистецтво, кіно, ігри, журналістика); FirstGiving (збір коштів для шкіл, некомерційних організацій); Crowdrise (збір коштів для некомерційних організацій); Causes (збір коштів для вирішення соціальних, політичних, культурних питань) [7].

Інструменти фандрайзингу не є універсальними для різних категорій донорів. Доцільність застосування кожного інструменту залежить від конкретної ситуації та умов. При виборі того чи іншого інструменту фандрайзингу необхідно врахувати: тривалість проєкту; час надходження коштів до організації; ефективність інструменту для збору необхідної суми коштів; вартість організаційного етапу фандрайзингової діяльності; вплив інструменту на імідж і репутацію організації в місцевому співтоваристві; оцінку наявних джерел фінансування.

Таким чином, фандрайзинг є важливим інструментом активізації соціально-відповідальної взаємодії суб'єктів суспільних відносин. Ефективність здійснення фандрайзингу залежить від уміння розробляти проєкти, програми, налагоджувати контакти з потенційними партнерами, організаціями і фондами, які можуть профінансувати такі проєкти. Відповідна взаємодія господарюючих суб'єктів у межах фандрайзингу визначає подальший вектор розвитку некомерційного сектору, соціальної та культурної сфер.

Висновки. Грунтуючись на результатах дослідження можна запропонувати наступні заходи щодо забезпечення належного розвитку фандрайзингу в державі для запобігання негативних тенденцій виходячи з специфіки сучасних економічних умов, зокрема: виокремлення організаційного забезпечення та напрямів здійснення фандрайзингу з урахуванням вітчизняної нормативно-правової бази та особливостей функціонування; створення податкових пільг та стимулів для розширення можливостей фандрайзингу та донорів; розроблення алгоритму оцінки ефективності суспільного проєкту для

кожного з учасників фандрайзингової діяльності; проведення загальнонаціональних конкурсів з метою заохочення та популяризація благодійності і меценатства; адаптація зарубіжних наукових підходів для формування вітчизняної концепції фандрайзингу; створення можливостей імплементації новітнього інструментарію фандрайзингу; деталізація моделі фандрайзингової діяльності у вигляді механізму управління фандрайзингом, що сприятиме вирішенню питань залучення й перерозподілу коштів у соціальному секторі шляхом додаткового фінансування, поряд із надходженнями з державного бюджету; забезпечення достовірності інформації щодо цілей соціального проекту, а також прозорості фінансової звітності некомерційної організації.

Список літератури:

1. Бабій О. Фандрайзинг для новачків: з чого почати отримувати гранти для своєї громади. Фактор. 2017. №5. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2017/may/issue-5/article-27472.html> (дата звернення 5.01.2019).
2. Боголіб Т. М. Освітній та науковий фандрайзинг в Україні. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Економічна. 2014. № 5. С. 11-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_ekon_2014_5_4 (дата звернення 21.06.2019).
3. Глєбова А. О. Сучасні теоретичні та практичні аспекти процесу організації фінансування соціально важливих проектів на основі фандрайзингу. Проблеми економіки. 2013. № 4. С. 206-211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PeKon_2013_4_27 (дата звернення 10.09.2019).
4. Державна служба статистики України: статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 20.09.2019).
5. Європейська благодійність: ми і вони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deti.zp.ua/>. – Заголовок з титулу екрану.

6. Овсянюк-Бердадіна О. Ф. Перспективи використання фандрайзингу для розвитку об'єднаних територіальних громад. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Економічні науки». Херсон, 2016. Вип. 21, ч. 2. С. 34-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_21%282%29__10 (дата звернення 05.10.2019).

7. Патерук Н. Фандрайзинг: як і де залучати ресурси громадським організаціям. 2018. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=fandrajzynch-yak-i-de-zaluchaty-resursy-hromadskym-orhanizatsiyam> (дата звернення 10.09.2019).

8. Поняття «фандрейзинг». Джерела фінансування громадських ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lacenter.org.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

9. Снігульська В. Що таке соціальний фандрейзинг, або як продати громаді участь у добрих справах / В. Снігульська // Газета «Соціальний педагог». – 2009. – № 8. – С. 100–107.

10. Соколова. А.М. Алгоритм здійснення фандрайзингової діяльності. Економічний часопис – XXI. Сер. «Економіка та управління національним господарством». 2012. № 9. С. 35-38. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48336/1-Sokolova.pdf?sequence=1> (дата звернення 17.09.2019).

11. Соломянюк Н.М. Фандрайзинг як технологія реалізації соціального плану маркетингу. Економічний форум. 2014. №3. С. 195-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_3_31 (дата звернення 01.10.2019).

12. Чернявська О. О. Фандрайзинг : [навч. посіб.] / Чернявська О. О., Соколовська А. М. – К.: ЦУЛ, 2013. – 186 с.

13. Шлях до майбутнього [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mecenatstvo.org/statti/167-shcho-zavazhaie-rozvyvatysia-blahodiinosti-v-ukraini>. – Заголовок з титулу екрану.

14. Шнирков О. І. Фандрайзинг: основні особливості та форми: [метод. посібник] / О. І. Шнирков, І. О. Мінгазутдінов. – 1-ше вид. – К.: Ін-т міжнар. відн. КНУ ім. Т. Шевченка, 2000. – 50 с.

15. Що заважає розвиватися благодійності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uadovira.com/node/557>. – Заголовок з титулу екрану.

Ковалюк М.,
студентка третього курсу
спеціальності «Політологія»,
Березовська-Чміль О.Б.,
кандидат політ. наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ ПРАКСЕОЛОГІЇ

Теоретичні і практичні проблеми політології потребують вимірювання реальною політикою відносно певних критеріїв. Можна багато говорити, скажімо, про чисту демократію, “класичну” парламентську республіку, “правильну” міжнародну політику. І кожен, хто захищатиме або критикуватиме ту чи іншу тезу, буде правий в системі координат вибудованої ним системи логіки й аргументації.

Проте пересічному громадянину, напевно, не так важливо, як називається термінологічно той чи інший політичний режим, якою ідеологічною ширмою прикривається та чи інша партія або олігархічна група, що рветься до влади або намагається утриматися при ній. Все це має сенс лише тоді, коли владні інституції ефективно діють в інтересах народу, який делегував їм свої політичні повноваження.

Метою статті є дослідження та поглиблення знань про теоретичні засади політичної праксеології, її сутнісних характеристик.

Політична праксеологія являє собою теорію ефективної організації політичної діяльності. Термін «праксеологія» вперше був використаний

П.Бурд'є (1882), знайшов вираження в розробці А. Богданова (1910) як теорія універсальної організаційної науки.

Праксеологічні ідеї і проблеми розроблялися в утилітаризмі, прагматизмі, теорії організації (А. Гастєв, М. Форд, А. Файоль), загальної теорії дії (Т. Парсонс), економічної теорії (Л. фон Мізес). Узагальнення і висновки праксеології застосовуються в етиці у зв'язку з аналізом вчинку, морального вибору, ухвалення рішення, нормативно-ціннісних аспектів співпраці і взаємодії взагалі (М. Бунге).

Проте лиш завдяки поляку Т. Котарбінському («Принципи хорошої роботи» (1946) і «Трактат про хорошу роботу» (1955), термін «праксеологія» та її ідеї набули поширення як системний напрям теоретичних і прикладних досліджень [1].

Центральне поняття праксеології – це поняття методу, що сприяє перетворенню її самої на загальну методологію. Праксеологія як наука має свої первинні поняття. Їх можна визначити за допомогою елементарного вислову праксеології: за обставин А потрібно (достатньо) зробити В, щоб викликати С. Ця схема містить поняття простої дії, діяльного агента і довільного імпульсу.

У цьому методологічному контексті політична праксеологія. визначається як напрям політології, який досліджує проблеми ефективності функціонування політичної сфери суспільства в контексті політичного управління, яке здійснюється через політичну діяльність суб'єктів політики (державних інститутів, політичних партій, окремих політиків тощо). Розглядаючи функціонування політичні системи суспільства, можна вивчати проблеми її стабільності, забезпечення політичного прав і свобод громадян тощо. З урахуванням особливостей здійснення управлінських впливів на політичну сферу суспільства, варто виокремити наступні види праксеології:

- політико-правова — використовує методологічний та методичний потенціал галузей політичного права. Праксеологічні мотиви впливають на формування норм і інтересів міжнародного права. Наприклад, під впливом праксеологічних міркувань в деяких міжнародних організаціях (МВФ

та ЄС) в рамках відповідних процедур прийняття рішень відбувся відхід від засади «одна держава – один голос», оскільки треба враховувати ще й такі фактори, як фінансовий внесок тієї чи іншої держави;

- політико-соціальна — використовує методологічні та методичні підходи, напрацьовані в дослідженнях політ. культур різних суспільств, які регламентують політичну сферу своїх суспільств соціальними нормами-регуляторами (традиціями, звичками, релігійними, етнічними, регіональними, локальними та іншими груповими нормами);

- політико-психологічна — вивчає та аналізує структури і особливості політичної свідомості суспільства в цілому, і, зокрема, політичної свідомості етносів, класів, груп (у тому числі й політичних та правлячих еліт), а також окремих індивідів, що включені до політичного життя даного суспільства;

- політико-комунікаційна — спирається на методологічні та методичні розробки в галузі інформаційно-комунікаційного менеджменту, політичних комунікацій [3].

Відтак будемо розуміти під політичною праксеологією розділ політології, який досліджує проблеми ефективності функціонування політичної сфери суспільства в контексті політичного управління, яке здійснюється через політичну діяльність суб'єктів політики (державних інститутів, політичних партій, окремих політиків і т. ін.).

В цілому ж, політична праксеологія повинна спиратися на методологічні та методичні розробки в галузі інформаційно – комунікаційного менеджменту, політичного маркетингу і менеджменту, теорії та історії соціальних комунікацій, паблік рилейшнз і тощо [5].

Політико – комунікаційні аспекти функціонування суспільної сфери, зокрема, суспільно – політичне життя і суспільно – політичний процес можуть бути досліджені через такі ключові категорії, як політичні ідеологеми та міфологеми, що взаємно доповнюють і водночас специфічно конкурують між собою.

Варто зауважити, що політична праксеологія ґрунтується, насамперед, на методології комплексного використання методів дослідження ролі суспільних норм – регуляторів у політичних комунікаціях: політико – правових і соціально – економічних (інституціональна та системна методологія), політико – психологічних (біхевіористична методологія і методологія раціонального вибору) та, власне, політико – комунікаційних (дискурсна методологія і частково — методологія структурно – функціонального аналізу в частині дослідження політичних комунікацій) [5].

Таким чином, розглядаючи, на приклад, функціонування політичної системи суспільства, ми можемо вивчати проблеми її стабільності, забезпечення політичних прав і свобод громадян тощо. Досліджуючи виборче законодавство, очевидно, маємо звертати увагу на адекватність політичного волевиявлення реальній розстановці сил в парламенті і конкретній кількості депутатських мандатів, отриманих політичними партіями та блоками, що брали участь у виборчих перегонах. Якщо ж говоримо про ефективність політичного маркетингу чи політичного менеджменту, критерії теж зрозумілі. Ви виграли вибори, провели своє рішення через парламент чи уряд, зібрали більше податків, підвищили пенсії та стипендії студентам і т. ін. Отже, важливий кінцевий результат, який чітко віддзеркалить рівень ефективності політичної діяльності.

Список літератури

1. Почепцов Г. Теорія комунікації. — К., 1996. С.19.
2. Правова держава / За ред. Ю. С. Шемшученка. — К., 1996. — Вип.7. С. 33.
3. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави. — К., 2005. С.45.
4. Теорія і практика політичного аналізу / За заг. ред. О. Л. Валевського і В. А. Ребкала. — К., 2003. С.38.

5. Бокач В. Теоретичні засади дослідження політико-комунікаційної сфери. Освіта регіону. № 1. 2012. С.1.

Кондрат А.,
студентка четвертого курсу
спеціальності «Політологія»,
Геник М.А.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів.

СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Терміни «інтеграція» і «безпека» ввійшли в політичну лексику відносно недавно. В 14 виданні «Британіки» (1967) не було визначення «інтеграції» і «безпеки». Сучасна електронна версія енциклопедії розглядає ці терміни тільки в тематично пов'язаних статтях. Інтеграція – процес взаємного зближення, взаємопроникнення, об'єднання певних елементів (частин) у ціле та утворення між ними усталених взаємозв'язків. Інтеграція у політиці означає різноманітні форми об'єднання кількох політичних сил із метою досягнення спільних цілей [2]. Дослідженням інтеграційних процесів займалися Т. Парсонс, Е. Хаас, К. Дойч, Л. Хоффман, М. Каплан тощо.

Війна Російської Федерації проти України зумовила пошук країнами Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) додаткових систем безпеки. ЦСЄ займає ключове місце у глобальному суперництві Росії і Заходу, демократії і авторитаризму. Основою архітектури безпеки для країн ЦСЄ є членство у НАТО. Однак напад Росії на Україну та потенційність загроз для країн Балтії та Польщі продемонстрували, що НАТО – сильна організація, яка не здатна ефективно виконувати свої функції. Попри те, що стаття 5 Вашингтонського

договору розглядає напад на одного члена НАТО, як напад на весь Альянс, дана стаття також закріплює право кожного члена організації здійснити ті дії, які він вважатиме за необхідне. Війна в Україні продемонструвала, що у більшості членів НАТО різне бачення шляхів розв'язання цієї кризи, яку спровокувала РФ. Країни ЦСЄ, США та Велика Британія виступають за надання Україні озброєння, запровадження жорстких економічних санкцій проти Росії та здійснюють всебічну економічну, військову та політичну підтримку, однак Німеччина та Франція зайняли кардинально протилежну позицію, через економічні та політичні відносини з Росією. З огляду на це зростає роль малих регіональних безпекових союзів.

Сьогодні у регіоні ЦСЄ діє ціла низка малих регіональних та субрегіональних союзів, зокрема Люблінський трикутник (L3), Вишеградська четвірка (V4), Тримор'я (3SI) тощо. Однак не всі з них виявилися ефективними. Де-факто мовчазна підтримка уряду В. Орбана російської агресії та відмова представників Польщі, Словаччини та Чехії брати участь у черговому саміті V4 заморозили співпрацю. Найефективнішою організацією виявився Люблінський трикутник, який попри те, що де-юре діє на рівні міністрів закордонних справ, забезпечує співробітництво парламентів членів союзу в рамках Міжпарламентської асамблеї та військово-співробітництво на базі спільної литовсько-польсько-української бригади LITPOLUKRBRIG.

В умовах російської повномасштабної агресії Україна також розробляються нові проєкти безпекових ініціатив, зокрема союз з Польщею та країнами Балтії, ініціатива тристороннього співробітництва між Великою Британією, Польщею та Україною, та система гарантування безпеки України по типу статті 5 статуту НАТО від провідних держав світу. Союз України, Польщі та країн Балтії є логічним та природним з огляду на спільне бачення концепції безпеки. Ці країни виявилися ефективними у передачі Україні озброєння, закликали до всебічної політичної, військової та економічної підтримки та багато років сприймаються як «адвокати України» у Європі. Тристороннє співробітництво між Варшавою, Києвом і Лондоном поки що неофіційне, однак

цілком відповідає новій стратегічній концепції «глобальної Британії», що передбачає її посилення як глобального гравця, а не лише регіонального, як це було у складі Європейського Союзу [4]. Підписання договору про гарантування безпеки України сьогодні виглядає малоперспективним з огляду на кардинальну протилежну позицію у цьому питанні між Україною та потенційними гарантами. Відмінність полягає у тому, що Україна очікує на безпекові гарантії, у той час як потенційні гаранти, зокрема США, говорять про безпекові запевнення, як було з Будапештським меморандумом [3].

Список літератури

1. Буряк П. Ю. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності / П. Ю. Буряк, О. Г. Гупало. – К. : Хай-Тек Прес, 2008. – 352 с
2. Висоцька О. Інтеграція // Політологія. Навчальний енциклопедичний словник-довідник, за ред. Н.М.Хоми. Львів: Новий світ – 2000, 2014, с. 260-262.
3. Вікторія Нуланд: у разі ядерного удару Україна не залишиться наодинці інтерв'ю «Європейській правді» [Електронний ресурс] // Європейська правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.euointegration.com.ua/interview/2022/04/22/7138250/>.
4. Global Britain in a divided world [Електронний ресурс] // Chatham House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.chathamhouse.org/2022/03/global-britain-divided-world>.

Олійник О.,
студент третього курсу
спеціальності «Політологія»

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИКИ І МОРАЛІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

У суспільстві дедалі частіше виникають питання, пов'язані з двома поняттями: політика та мораль. Для кожного суспільства хоча б теоретично хотілося розділити ці поняття. Але в реальному житті вони, звичайно, тісно взаємодіють один з одним.

На Генеральній Асамблеї ООН від 10.12.1948р. було затверджено декларацію прав людини, яка проголосила: «усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах. Кожен має право на життя, свободу та особисту недоторканність». Надалі, після розпаду СРСР усе це увійшло в Декларацію права і свободи людини і громадянина України від 22 листопада 1991 року, і всі ці постулати були також закріплені в конституції України [1, с. 14].

Мета статті: розглянути основні визначення політики і моралі, їх спільні риси та відмінності, а також розглянуто співвідношення цих понять у сучасному світі.

Українське суспільство на етапі свого розвитку проходить дуже важкий період. Процес демократизації, ринкові відносини, соціальна напруженість та багато іншого змушує замислитися про проблеми моральності та моралі, права та правопорядку. Нинішнє моральне виховання (особливо молоді), без моральних орієнтирів залишає бажати кращого. Суспільні відносини регулюються, як правило, певними соціальними нормами, у яких ключова роль має належати праву та моралі, за допомогою права держава має домагатися дотримання моралі, а мораль має сприяти підтримці авторитету права, у тому числі й у політиці.

Розглянемо критерії права моралі та політики, їх подібності та відмінності та співвідношення між собою.

Однією з регулюючих систем відносини у суспільстві є право. Під правом розуміється правила, їх визначеність, єдиний масштаб, що має однакові правові ознаки, які підтримуються та охороняються силою держави.

Мораль же – це об'єднання норм і принципів, що виступає регулятором взаємовідносини в суспільстві. Мораль є формою суспільної свідомості, що

реалізується на практиці для необхідного типу поведінки людей. Моральні норми втілюють у собі вищі моральні цінності (честь, совість, гідність, добро, порядність та інших) [2, с. 57].

Політика – це відношення між класами та соціальними групами з метою завоювання влади, а потім її утримання. Це управління громадським життям та регулювання життям суспільства. Подобається чи не подобається це людям, але перебувати поза політичною системою у суспільстві неможливо. Як писав у XVIII столітті Н. І. Новіков «політика – це наука царювати, влаштовувати щастя і благоденство не тільки государя, а й усього народу» [3, с. 26].

Між правом та мораллю існує єдність, обумовлена тим, що вони є універсальними нормами у суспільстві, які регулюють суспільні відносини. Загальною метою політики та моралі є формування громадянського суспільства шляхом регулювання поведінкою людей. Право і мораль походять від самого суспільства і базуються на єдиних соціально-економічних та духовних відносинах, тим самим зрештою є досягненням цивілізації та культури суспільства.

Спільним у праві та політиці є те, що вони представляють деякі атрибути суспільства. Право і політика тісно пов'язані з державою, і саме вони забезпечують реалізацію її головних завдань. Проте правові функції держави є переважаючими, тоді як політичні методи є допоміжними.

Спорідненість політики і права полягає в самоврядуванні та саморегуляції відносин у суспільстві, і чим більше право і політика враховують позитивний та негативний досвід, тим ефективніше є реалізована державою політика.

Мораль і політика є регуляторами поведінки людей. Спільними рисами між ними є те, що обидві сфери мають єдине джерело: з одного боку, суперечності між індивідуальністю людини, з іншого боку неможливістю існування людини поза суспільством.

При первісному розвитку людського суспільства не існувало політичного регулювання. У суспільстві передбачалася соціальна рівність. Проте з великим розвитком у суспільстві ускладнювалися і змінювалися форми взаємодії людей.

Це призвело до виникнення політики як особливого інституту, який регулює поведінку людей шляхом застосування спеціального апарату примусу.

Крім наявності загальних ознак у поняттях моралі та політики які існують з-поміж них є значні відмінності. Насамперед, слід зазначити, що у регулюванні відносин людей, право та політика з'явилися набагато пізніше моралі.

Розглядаючи відмінність моралі від політики, насамперед, необхідно зазначити, що мораль спирається на силу суспільної думки, совість і переконання, тоді як політика, крім переконання, може застосовувати примус і навіть силу. Мораль виходить із умов належного, добра чи зла, у політиці ж є критерії користі, вигоди чи шкоди. У моралі завжди нормою є універсальні цінності. У політиці цінності можуть мати ситуаційний характер.

Відмінністю права від політики насамперед є те, що право обмежено нормами, а політика може перебувати за рамками чинного законодавства. Механізм забезпечення права підтримується силою санкцій держави, а механізм забезпечення політики може спиратися як на силу закону, так і на силу навіювання та стимулювання. Відрізняється право політики і критерієм відкритості – право завжди публічне, політика може бути і тіньовою [1].

Різні і форми висловлювання права та політики. Формами права є правові акти, правові звичаї, договори і, як правило, все це фіксується письмово. Форми вираження політики різноманітніші і не завжди оформлені документально (заяви політиків, політичні дії). Також необхідно враховувати, що право порівняно з політикою змінюється набагато повільніше.

Між мораллю і правом є також відмінності. Мораль виникає разом із виникненням суспільства, а право у разі виникнення держави. За формою висловлювання мораль відрізняється від права тим, що вона міститься у суспільній свідомості, тоді як право у спеціальних нормативних актах.

Мораль може регулювати всі основні суспільні відносини. Право ж регулює лише ті, які може упорядкувати. Моральні норми діють у міру їхнього усвідомлення, а правові вводяться у конкретні терміни. Також мораль від права відрізняється критеріями оцінки. Якщо мораль оцінюється з позиції

справедливого, то норми права з погляду законного і незаконного. В одній країні може існувати тільки одна правова система, моральних систем у тій же країні може бути кілька (мораль всього суспільства, соціальних груп і т.д.).

На етапі розвитку суспільства, всі два поняття – мораль і політика входять у співвідношення, тобто тісно взаємодіють один з одним чи входять у протиріччя. Право і мораль перетинаються при взаємодії у процесі впорядкування суспільних відносин. Як правило, те, що засуджується та заохочується мораллю, засуджується та заохочується правом. Таким чином, в основному право та мораль підтримують один одного.

Але часом виникають ситуації, що регулюються по-різному з боку моралі та права. Прикладом можна навести свідчення родичів. Це задокументовано – ніхто нічого не повинен свідчити проти себе самого, свого чоловіка й близьких родичів, коло яких визначається законом [4].

Враховуючи, що внутрішня та зовнішня політика держави реалізується через конституційні норми, право є єдиним засобом юридичної легалізації політики, яку здійснюють партії або інші організації для досягнення своїх політичних цілей. На основі права вирішуються найважливіші державні та політичні питання країни. Однак у разі виникнення протиріч у політичній системі суспільства право не завжди є базовим елементом політики. Особливо це відбивається під час виборів в Україні.

Висновок. З огляду на те, що політику здійснюють люди, вона явно відображає їхню якість. Мораль, взаємодіючи з політикою, утримує людей крайніх форм поведінки. Мораль обмежує політику від проведення безконтрольної політичної дії, тим самим забезпечує проведення більш моральної, справедливої політики у державі. На сучасному етапі розвитку світу політикам не завжди це вигідно, тому від моралі часом намагаються відмовитися.

Таким чином, підсумовуючи можна дійти невтішного висновку, що з взаємодії моралі та політики, мораль неспроможна їх замінити, але політика не

може обійтися без моралі, оскільки саме мораль повинна встановлювати критерії гуманності, як правових, так і політичних норм суспільства.

Список літератури

1. Зеркін Д. П. Основи політології: курс лекцій - 2-ге видання, доп. Одеса: Фенікс, 2019 р.
2. Чуб Д. Ф. Політика та мораль у сучасному світі: Вісті Тернопільського державного педагогічного університету, №20/3/2016.
3. Новіков Н. І. Вибрані твори. Київ, 2014 р.
4. Конституція України (прийнята на всенародному голосуванні 28 червня 1996), Нова газета. 28.06.1996. №237 (з урахуванням поправок, внесених Законами України про поправки до Конституції України від 30.12.2008 N 6-ЗУ, від 30.12.2008 N 7- ЗУ, від 05.02.2014 N 2- ЗУ, від 21. N 11- ЗУ).